

IN DIT NUMMER:

De stukken voor de algemene
ledenvergadering op zaterdag
9 maart aanstaande in Tiel
(in de volksmond: eerste
kongres-Democraat)

BIBLIOTHEEK EN LEESZALEN
DER GEMEENSCHAPPELIJKE DAM

democraat

UITGAVE:

POLITIEKE PARTIJ DEMOCRATEN '66

zevende jaargang nummer één

januari 1974

democraat

officieel orgaan van de Politieke
Partij Democraten '66

Eindredakteur:

G. A. Spiering
Bernweg 65
Vlaardingen
Telefoon: 010-353785

Redaktiekommissie:

J. J. de Boer, P. C. Hooftstraat
125III, Amsterdam, telefoon: 020-
733430

T. J. J. G. Essers, Officiersvliet
48, Zwijndrecht, telefoon: 01850-
29006

P. A. van Gent, Molenweg 40,
Lunteren, telefoon: 08388-2831

Mevrouw W. A. Gouweloos-Bon-
gers, Reseda 8, Dordrecht, tele-
foon: 078-74019

J. Jansen Schoonhoven, Wagen-
weg 63, Haarlem, telefoon: 023-
320069

J. J. D. Kardol, Albert Schweit-
zerlaan 44, Haarlem, telefoon:
023-335839

Mevrouw S. Venema-Noordhoff,
A. G. M. van der Hoevenstraat 81,
Langeraar, telefoon: 01722-2992

Administratie:

Langestraat 61
Amsterdam
Telefoon: 020-226996

Advertentietarieven:

Hele pagina: bij één plaatsing
vierhonderd gulden, bij vijf plaat-
singen 350 gulden, bij tien plaat-
singen driehonderd gulden

Halve pagina: bij één plaatsing
250 gulden, bij vijf plaatsingen 225
gulden, bij tien plaatsingen twee-
honderd gulden

Kwart pagina: bij één plaatsing
honderdvijftig gulden, bij vijf
plaatsingen 135 gulden, bij tien
plaatsingen honderdtien gulden

Achtste pagina: bij één plaat-
sing negentig gulden, bij vijf
plaatsingen 87 gulden, bij tien
plaatsingen 85 gulden

Kopij

moet zijn getypt met een dubbele
spatie en niet meer dan vijftig
aanslagen per regel en moet aan-
getekend naar het redactie-adres
(Bernweg 65, Vlaardingen) wor-
den gezonden

Abonnement

is inbegrepen bij het lidmaat-
schap van D'66. Een abonne-
ment voor niet-leden van D'66
kost 25 gulden per jaar

Verschijnt

in de eerste helft van elke maand
met uitzondering van (onder voor-
behoud) de maanden juli en au-
gustus

Druk:

Luna, Delft

Kongresstuk 3

VERSLAG VAN FINANCIËLE KOMMISSIE

Op 15 december vorig jaar sloot de
financiële commissie haar rekening
af om te bepalen of de door haar ge-
stelde limiet was gehaald. Op dat o-
genblik was f 104.349,88 binnenge-
komen, terwijl nog 6.865 gulden on-
derweg was en de volgende dagen
werd geboekt. In de periode van de
financiële reddingsaktie was recht-
streeks aan giften 5.908 gulden bij
de penningmeester binnengekomen,
zodat het totale resultaat f117.122,88
was.

Bij de financiële commissie kwamen
438 afzonderlijke bijdragen binnen;
deze beliepen gemiddeld dus 267 gul-
den. Er waren 39 giften van duizend

gulden of meer; deze gevers namen
in totaal 58.550 gulden voor hun re-
kening. De grootste bijdrage van één
persoon bedroeg 3.500 gulden. Alle
giften kwamen van natuurlijke perso-
nen en voorzover valt na te gaan zijn
zij vrijwel allen leden van D'66.

De financiële commissie heeft de
grootste waardering voor de offers
die de gevers van grotere en kleinere
bedragen zich duidelijk hebben ge-
troost.

Nu de gestelde limiet van negentig-
duizend gulden ruimschoots werd o-
verschreden, heeft de financiële
commissie de ontvangen gelden ter
beschikking gesteld van de penning-
meester. Geadviseerd is alle be-
trekkelijk kleinere schulden - bene-
den een bedrag van vierduizend gul-
den - terstond volledig te voldoen en
aan de grotere schuldeisers in het
algemeen de helft te voldoen met de
mogelijkheid van verdere uitkeringen
in de loop van het jaar.

De financiële commissie verwacht,
dat de financiële injectie de partij rei-
lende en zeilende kan houden. Er zijn
echter bepaald nog geen middelen van
belang beschikbaar voor de aanstaande
verkiezingen. Om de leden in staat te
stellen daarvoor nog centrale fondsen
bije te brengen, blijft de rekening
63.35.29.478 ten name van de "Fi-
nanciële commissie van D'66" bij de
Banque de Paris et des Pays Bas
(gironummer van de bank: 37037) ge-
opend. De na 1 januari 1974 daarop
binnenkomende bedragen zullen ter
beschikking worden gesteld van het
hoofdbestuur, uitsluitend voor aan-
wending voor verkiezingsdoeleinden.

Kongresstuk 4

Kandidaten gevraagd voor het dagelijks bestuur

1974-229

Tijdens de algemene ledenvergade-
ring op zaterdag 9 maart aanstaande
moeten ten minste drie nieuwe leden
van het dagelijks bestuur worden ge-
kozen - een sekretaris organisatie en
twee leden die hoogstwaarschijnlijk
worden belast met het programmati-
sche werk. In de volgende Democraat
zullen meer gegevens volgen over de
verkiezing van de dagelijks bestuurs-
leden.

Zij die hiervoor willen kandideren
worden verzocht zich op te geven bij:
Dagelijks bestuur van D'66, Lange-
straat 61, Amsterdam. De kandidaat-
stelling sluit dinsdag 26 februari aan-
staande 's middags om twaalf uur.

UITNODIGING

voor de algemene ledenvergadering van D'66 op zaterdag 9 maart 1973 in de "Agnietenhof" in Tiel.

Konsept-agenda, zoals vastgesteld tijdens de hoofdbestuursvergadering van zaterdag 5 januari 1974:

- 9.45 uur : Opening;
Benoeming van commissies;
Goedkeuring kongresreglement;
- 10.00 uur: Financiën;
- 10.15 uur: Sektievergaderingen (deze vergaderingen worden gehouden in samenwerking met de Stichting Wetenschappelijk Buro D'66);
- 12.00 uur: Sluiting sectievergaderingen;
Lunchpauze met presentatie van de kandidaten voor Eerste Kamer, dagelijks bestuur, geschillenkommissie en rapportagekommissie;
- 13.30 uur: Toespraak door partijvoorzitter Jan ten Brink;
Sluiting stembussen;
- 14.00 uur: Plenaire behandeling van de voorstellen van de sectievergaderingen;
- 16.00 uur: Toespraak door voorzitter Jan Terlouw van de Tweede-Kamerfractie;
- 16.30 uur: Sluiting.

Toegangsprijs

De toegangsprijs van de algemene ledenvergadering bedraagt vijftien gulden per persoon, zoals met het aannemen van de ontwerp-begroting voor 1974 is geaksepteerd.

Opmerkingen

1. De lunchpauze zou enigszins kunnen worden bekort, maar dat zou het werk van de rapporteurs van de sectievergaderingen aanzienlijk bemoeilijken.
2. De zaal moet voor zes uur 's avonds zijn ontruimd in verband met een voorstelling 's avonds.
3. De organisatiekommissie heeft pas 15 december vorig jaar definitieve stappen kunnen ondernemen voor het vastleggen van een zaal met daarbij de niet onbegrijpelijke suggestie: niet te duur!
4. Als treinverbinding wordt aangeraden de trein uit Arnhem van 8.24 uur (aankomst in Tiel: 9.06 uur) of de trein uit Utrecht van 8.50 uur (aankomst in Tiel: 9.29 uur). De "Agnietenhof" (adres: Sint Agnietenstraat 2) ligt ongeveer een kwartiertje wandelen van het station.
5. Er was ook nog een mogelijkheid te vergaderen in de sporthal in Barneveld. Dan hadden we me z'n allen op de evenwichtsbalken moeten zitten en dat leek niet zo gewenst.

Kandidaten gevraagd voor de rapportagekommissie

De rapportagekommissie bestaat uit vijf leden, die telkens voor twee jaar worden gekozen. De commissie kiest zelf haar voorzitter. De leden van de commissie zijn thans: drs D. Bark, K. Heller, ir A. J. Meerburg, ir J. W. van der Scheer en prof. mr J. A. Ankum. Door het bedanken als lid van de partij door drs Bark en het reglementair aftreden en niet herkiesbaar zijn van ir Van der Scheer zijn er twee vakatures. Kandidaten voor de beide opengevallen plaatsen kunnen zich tot donderdag 31 januari 's middags twaalf uur aanmelden bij: Hoofdbestuur van D'66, Langestraat 61, Amsterdam.

Kandidaten gevraagd voor de geschillenkommissie

In de geschillenkommissie zijn vier vakatures te vervullen, waaronder die van de voorzitter. De geschillenkommissie bestaat uit een voorzitter en negen leden, die telkens voor drie jaar worden gekozen. De voordracht van het hoofdbestuur vermeldt (overeenkomstig het derde lid van artikel veertig van het huishoudelijk reglement) ten minste twee keer zo veel namen als er vakatures zijn te vervullen. Een groep van 25 leden van D'66 is bevoegd deze voordracht aan te vullen.

De voorzitter van de commissie wordt gekozen door een algemene ledenvergadering uit een voordracht van drie personen, op te maken door de commissie zelf. In de tweede kongres-Democraat wordt een voordracht voor de te vervullen vakatures gepubliceerd. De geschillenkommissie is momenteel als volgt samengesteld:

1. Mr E. Lukács (voorzitter) - niet herkiesbaar;
2. Mevrouw T. J. Bienfait-Prins - niet aftredend;
3. Mevrouw Van Lookeren Campagne-van Renterghem - herkiesbaar;
4. Mevrouw M. J. Segeth-Dibbetz - niet herkiesbaar;
5. L. J. Capit - herkiesbaar;
6. Drs J. J. Onnes - herkiesbaar;
7. Mr J. W. D. van Oldenborgh - herkiesbaar;
8. Drs J. A. Ubbink - herkiesbaar;
9. Prof. mr M. Scheltema - niet herkiesbaar;
10. vakature.

Als u de onderstaande bon vóór zaterdag 2 februari aanstaande (ingevuld) opstuurt naar de Stichting Wetenschappelijk Buro D'66, Langestraat 61, Amsterdam, krijgt u de via deze bon aangevraagde nota's zo spoedig mogelijk daarna thuis bezorgd. Aangezien dit kosten met zich meebrengt, zijn we genoodzaakt u hiervoor een klein bedrag in rekening te brengen - de kostprijs van de nota's plus de verzendkosten.

```

*****
*
* Ik zou graag de aangekruiste nota's willen ont-
* vangen.
*
* Nota's van de stichting:
* 0 Pensioenvoorziening in Nederland (1970)
* 0 Interim-rapport Economische groei in het
* licht van de milieuproblematiek (1973)
* 0 Van oliecrisis naar optimaal energiebeleid
* (1973)
* 0 Suriname en de Nederlandse Antillen (1973)
* 0 Europese veiligheid (1973)
* 0 D'66 en de woningbouw (1974)
*
* Nota's van werkgroepen:
* 0 Perspektief voor het buitenlands beleid
* 0 Konsept voor het milieuhoofdstuk van het
* nieuwe D'66-programma
* 0 Sociaal-ekonomische nota van P. van Schilf-
* gaarde
* 0 Sociaal-ekonomische nota van J. Pieters
*
* Naam:
*
* Adres:
*
* Woonplaats:
*
* Handtekening:
*
*****
    
```

Konsept-reglement voor het kongres

Artikel 1:

Het kongres is een algemene ledenvergadering van D'66.

Artikel 2:

Amendementen en moties kunnen worden ingediend tot en met woensdag 30 januari 1974 's middags twaalf uur bij het landelijk sekretariaat (Langestraat 61, Amsterdam) ter attentie van de rapportagekommissie. De leiding van de algemene ledenvergadering laat deze vergadering beslissen of amendementen en moties die na dit tijdstip zijn binnengekomen in behandeling worden genomen. Alle amendementen en moties moeten worden goedgekeurd door een regiovergadering (= een regiokongres) of door een afdelingsvergadering.

Artikel 3:

De rapportagekommissie en de programmakommissie hebben het recht op grondslag van de ingediende amendementen ook tijdens de algemene ledenvergadering amendementen in te dienen.

Artikel 4:

Het kongres wordt geleid door drie voorzitters, die worden aangewezen door het hoofdbestuur. Bij de behandeling van een onderwerp waarbij één van de voorzitters uit hoofde van enigerlei partijfunctie is betrokken, treedt deze niet als fungerend voorzitter op zo lang de behandeling van dit onderwerp duurt.

Artikel 5:

De fungerend voorzitter heeft het recht spreektijd te verdelen en te beperken. Beslissingen van de kongresleiding zijn bindend, behoudens onmiddellijk beroep op het kongres dat daarover stemt zonder discussie.

Artikel 6:

Op voorstel van de voorzitters kan de algemene ledenvergadering ter voorbereiding van de plenaire discussie in sekties worden gesplitst onder leiding van door de kongresleiding aangewezen sektievoorzitters. Voorstellen die in de sektievergadering minder dan 25 procent van de stemmen hebben gekregen worden in de plenaire vergadering niet aan de orde gesteld. Voorstellen die in een sektievergadering 25 procent of meer van de stemmen hebben gekregen worden in de plenaire vergadering aan de orde gesteld. Amendering van deze voorstellen is niet mogelijk, behoudens het bepaalde in artikel 3.

Artikel 7:

De behandeling van amendementen en moties geschiedt als volgt:

1. de indiener of een door hem aangewezen lid van D'66 geeft desgewenst een beknopte toelichting;
2. de fungerend voorzitter verleent degenen, die zich volgens de bij de kongresleiding berustende sprekerslijst als spreker hebben aangemeld in volgorde van aanmelding het woord;
3. het hoofdbestuur, de rapportagekommissie en de programmakommissie kunnen aan het kongres een advies omtrent het voorstel geven;
4. de fungerend voorzitter brengt de amendementen in volgorde van ingrijpendheid in stemming en daarna het al dan niet geamendeerde voorstel;
5. de fungerend voorzitter brengt resoluties en moties over een bepaald agendapunt pas in stemming als alle resoluties en moties over dat agendapunt zijn toegelicht. De fungerend voorzitter bepaalt de volgorde waarin de resoluties en/of moties in stemming worden gebracht.

Artikel 8:

Het kongres begint met het aanwijzen van een stemkommissie en een notulenkommisssie op voordracht van de kongresleiding.

Artikel 9:

De stemkommissie registreert de uitgebrachte stemmen,

beslist hierover zonder beroep over de geldigheid daarvan en konstateert de uitslag van de stemmingen.

Artikel 10:

Tenzij de statuten of het huishoudelijk reglement anders bepalen, neemt het kongres besluiten met meerderheid van stemmen, waarbij blanco stemmen van onwaarde zijn. Bij stemming met de votometer moet het verschil tussen voor- en tegenstemmen ten minste vijf procent bedragen. Het kongres kan besluiten een besluit met tweederde meerderheid van stemmen te nemen. Indien geen van de aanwezige leden stemming wenst kan het kongres bij akklamatie een besluit nemen. Over niet in de agenda opgenomen onderwerpen kunnen geen besluiten worden genomen.

Artikel 11:

Ieder bij de stemming op het kongres aanwezig lid van D'66 kan één stem uitbrengen.

Artikel 12:

Stemming over personen geschiedt schriftelijk. Over zaken wordt gestemd op een door de kongresleiding te bepalen wijze.

Artikel 13:

In gevallen betreffende de gang van zaken tijdens het kongres waarin dit reglement niet voorziet, beslist de kongresleiding met inachtneming van de statuten en het huishoudelijk reglement.

Kongresstuk 5

De voorbereidingen van het kongres in Tiel

1. Tussen donderdag 24 en maandag 28 januari moeten de regionale voorkongressen en de afdelingsvergaderingen worden gehouden. Het hoofdbestuur doet een dringend beroep op de afdelingen om groepsgewijs te vergaderen. De ruime opvatting van het huishoudelijk reglement is bedoeld om de regio's niet over te belasten in de periode voorafgaande aan de provinciale statenverkiezingen. Het hoofdbestuur vraagt in ruil daarvoor het aantal moties en amendementen te beperken door met meerdere afdelingen tegelijk te vergaderen.
2. Door het creëren van sektievergaderingen tijdens het kongres ontstaat enige ruimte voor inhoudelijke discussie. Toch zijn in het kongresreglement weer de voor een goedlopend kongres noodzakelijke beperkingen opgenomen. Het hoofdbestuur hoopt dat daarvoor begrip bestaat.
3. Amendementen en moties moeten uiterlijk woensdag 30 januari 's middags om twaalf uur op het landelijk sekretariaat (Langestraat 61, Amsterdam) zijn. De amendementen en de moties moeten ter attentie van de rapportagekommissie worden gestuurd.
4. Amendementen en moties die na dit tijdstip binnenkomen worden niet opgenomen in de tweede kongres-Democraat. Of zij worden behandeld tijdens het kongres is afhankelijk van het kongres (zie artikel twee van het konsept-kongresreglement).
5. Alle teksten voor de tweede kongres-Democraat moet zijn getypt met een dubbele interlinie en moet een kantlijn van ten minste vier centimeter hebben.
6. De tweede kongres-Democraat verschijnt - onvoorziene omstandigheden voorbehouden - op of omstreeks donderdag 21 februari aanstaande.

BETAAL NU UW
KONTRIBUTIE.
STRAKS IS HET
TE LAAT

Rapport ter ondersteuning van de discussie over onze doelstellingen en uitgangspunten

(Hernieuwde versie van het rapport, dat werd gepubliceerd in de Democraat van oktober 1973; zesde jaargang nummer zes)

DEEL EEN: ALGEMENE INLEIDING

HOOFDSTUK EEN: VERANTWOORDING

D'66 ontstond als reactie op een verouderd maatschappelijk bestel en een slecht funktionerend politiek systeem. Dat bestel en dat funktioneren waren derhalve het eerste aktieterrein van D'66. Dáárop richtten zich onze belangrijkste doelstellingen, dáárvóór gaven we zeer gedetailleerd middelen aan. Onze keuzen met betrekking tot de politieke problemen van elke dag leidden wij als het ware af van onze doelstellingen op beide primaire aktieterreinen. Omdat wij hadden gekozen voor een doorbreking van het oude bestel, ons verzet juist richtten op het onmondig houden van de burger, de paternalistische elementen in het bestel, het verstarrende effect van beslissingen van een overheid die wordt gezien en zichzelf ziet als "hoge autoriteit", waren die keuzen in het algemeen progressief, toekomst gericht, niet beïnvloed door de wens verworven posities te beschermen. Deze aktieterreinen zijn nog steeds belangrijk en worden in het licht van de nieuwe ontwikkelingen zelfs steeds belangrijker. Deze nieuwe ontwikkelingen hebben ons voorts gekonfronteerd met nieuwe aktieterreinen, die buiten of beter naast de hiervoor genoemden liggen: de problematiek van de Klub van Rome en alles wat daarmee samenhangt. Het rapport "De grenzen van de groei" heeft bij velen de ogen geopend voor de gevaren van onbelemmerde exponentiële groei (versneld toenemende groei), die zo kenmerkend is voor de maatschappelijke orde die wij thans kennen. Ondanks talrijke onvolmaaktheden, ondanks het buiten beschouwing laten van sociale ontwikkelingen, blijft de voornaamste waarschuwing van het rapport overeind staan: als gevolg van technische en maatschappelijke "vertragingen" in de reacties van de mens op veranderde omstandigheden, zet de exponentiële groei zich te lang voort. Als wij niet ingrijpen zullen wij daarom op de grenzen van de eindige aarde stuiten: vernietiging van het milieu, volledige uitputting van grondstoffen, akkuut tekort aan bouwland. Lang tevoren zullen deze grenzen zich in de vorm van maatschappelijke knelpunten manifesteren: onvrede, sabotage, oorlogen om grondstoffen, hongersnood. Gekonfronteerd met dit sere perspektief moet een politieke partij zich bezinnen; met alle (bescheiden) middelen die haar ten dienste staan te zoeken naar, in konkrete maatregelen vertaalbare, oplossingen die erop zijn gericht deze noodlottige ontwikkeling te keren. Dat betekent een poging doen om de fundamentele oorzaken op te sporen en aan te pakken. Te vaak wordt bij het opdoemen van knelpunten gegrepen naar de methode van grensverlegging (de houding van: tegen die tijd vinden ze er wel wat op). Men neemt de direkte gevolgen

weg. Het probleem wordt minder gevoeld maar bestaat nog en doet zich elders of op een ander tijdstip in verhevigde mate gelden.

De noodzaak tot fundamentele maatregelen is in Nederland in versterkte mate aanwezig. Wij moeten daarbij bedenken dat ons land met zijn grote bevolkingsdichtheid, gelegen aan de mond van een aantal vervuilde Europese rivieren, met Japan en de Verenigde Staten, onder de grootste druk staat van milieu- en planologische verwoesting. Als in dit verband de term "gidland" wel eens wordt gebruikt, komt dit niet zo zeer voort uit een pedagogisch kompleks, maar uit bittere noodzaak.

D'66 heeft als zijn mening uitgesproken, dat economische groei als een autonome maatschappelijke doelstelling moet worden afgezworen. Dat heeft nogal wat gevolgen. Zo zal moeten worden aangegeven hoe in konkreto produktie- en konsumptiepatronen kunnen worden verschoven, zodat de nadruk niet meer valt op "hoe meer hoe beter", maar op wat in het spraakgebruik wordt aangeduid met de term "welzijn" (de kwaliteit van het totale bestaan). In dit verband wordt wel eens de term "versobering" gebruikt, maar dat is een term die past in het huidige welvaartsdenken, waarvan wij nu juist af willen.

Ten aanzien van de tot nu toe autonome ontwikkeling van de technologie betekent het dat politieke criteria zullen moeten worden geformuleerd ter besturing van deze ontwikkeling. De erkenning dat de economische groei niet de grote oplossing van alle problemen is en dat de exponentiële groei niet kan voortgaan, vormt voorts, naast andere argumenten een extra argument om haast te maken met een rechtvaardiger inkomensverdeling, zowel in Nederland als in de wereld. Kort gezegd impliceert het dat wij essentiële voorwaarden zullen moeten formuleren die tot een andere (economische) ordening van de maatschappij zullen leiden. Om die tot stand te brengen zullen in een aantal sectoren tijdelijk, maar misschien ook blijvend, diepgaande overheidsingrepen noodzakelijk zijn. Dergelijke ingrepen zullen alleen kans van slaagen hebben als ze worden gedragen door grote delen van de bevolking (een extra argument ten gunste van demokratisering). Dit betekent niet, dat met het nemen van (inleidende) maatregelen zou moeten worden gewacht tot de achterstand op het gebied van demokratisering is ingehaald. Wel dwingt het tot versnelling van het demokratiseringsproces, ook al zullen daardoor spanningen tussen centraliserende en decentraliserende krachten optreden.

HOOFDSTUK TWEE: HET POLITIEKE KRACHTENVELD

Macht en gezag

Als wij politiek bedrijven, houden wij ons bezig met het ordenen van de samenleving op zo'n manier, dat iedere burger daarin zoveel mogelijk tot het geluk van de anderen en van zichzelf kan bijdragen. Deze ordening brengt een verdeling met zich mee van taken, van rechten en plichten, van vrijheid en gebondenheid. Hiermee hangen de gezagsverhoudingen samen.

Tot op de dag van vandaag wordt er gezag gevestigd op basis van geweld, ouderdom, overerving, religie, rijkdom en kennis. Zij aan wie weinig of niets van deze machtsfactoren is toebedeeld - door hun fysieke konstitutie, door hun leeftijd, door hun ouderlijk milieu of ras, door hun godsdienstige of levensbeschouwelijke overtuiging, door hun armoede of door hun onwetendheid - verkeren daardoor buiten hun

schuld in een minderwaardige positie: hun aandeel in de taakverdeling, hun rechten en hun vrijheid zijn van ondergeschikt belang; de gelegenheid tot gelukkig zijn of maken wordt hun amper geboden.

Nog steeds zijn er grote aantallen van dergelijke machtelozen. Op de verbering van hun positie behoort de politieke aktiviteit ten minste te zijn gericht. De notie dat de machthebber zijn gezag behoort te ontleen aan het mandaat van degenen over wie de macht wordt uitgeoefend en derhalve de praktijk van de machtsuitoefening voortdurend moet worden getoetst, is een elementaire notie van democratie. Het introduceert voor een politieke partij (dat is een verza-

meling mensen die zich heeft verenigd op een aantal samenhangende voorstellen voor ordening van de samenleving) de noodzaak een precies omschreven konseptie te hebben over de verdeling van de macht en de spelregels voor uitoefening van macht, als ook de noodzaak haar ideeën over ordening van samenleving voortdurend te herwaarderen en te herformuleren in het licht van de ontwikkelingen van en in de maatschappij. D'66 tracht aan beiden te voldoen.

Demokratisering

De verbetering van de situatie van de machtelozen, het tot stand brengen van een andere verdeling van de macht; het zijn niet anders dan twee mogelijke omschrijvingen van het begrip democratisering.

In het proces van democratisering kunnen zes stadia worden onderscheiden:

1. ageren;
2. onderhandelen;
3. afspraken maken;
4. indirect controleren;
5. direkt controleren;
6. (mee)besturen

1-3: emancipatiefase
4-6: decentralisatiefase

De diverse sectoren van onze maatschappij, c. q. de diverse maatschappelijke processen bevinden zich veelal in verschillende stadia van democratisering. Demokratisering is een dynamisch proces. Het kent zijn sprongen voorwaarts, maar ook zijn tegenslagen.

Voorbeelden van maatschappelijke processen (sectoren) in verschillende stadia van democratisering:

agitatiestadium: kraakakties, milieugroepen, bezettingen;
onderhandelingsstadium: nationaal: de Stichting van de Arbeid internationaal: Verenigde Naties. UNCTAD;
afsprakenstadium: kollektieve arbeidsovereenkomsten. regeerakkoorden;
indirekte controlestadium: het huidige parlementair systeem, inspraakprocedures, kongressen van de meeste politieke partijen;
direkte controlestadium: het D'66-plan voor personeelsraden, sommige fakulteitsraden van universiteiten;
meebestuursstadium: kleine sub-fakulteitsvergaderingen, referendumvarianten.

Het ideaal-model van de zogenaamde participatiemaatschappij is de maatschappij waarin alle maatschappelijke processen zich in de zesde fase bevinden. De realiteit gebied te erkennen, dat dit een onbereikbaar ideaal is. Het is soms niet mogelijk steeds naar dat zesde stadium te streven, soms ook is het, gelet op de reikwijdte van de beslissingen niet eens gewenst.

Wij zien de ontwikkeling van de democratie in hoofdzaak in drie richtingen:

-de burgers moeten meer worden betrokken bij de politieke besluitvorming. Deze betrokkenheid kan onder meer worden bevorderd door hen in toenemende mate mede-verantwoordelijk te maken voor beleidsbeslissingen;

-in steeds meer samenlevingsverbanden (school, bedrijf, buurt) moeten de bestuursmaatregelen aan de instemming van de betrokkenen worden getoetst (de democratie houdt niet op bij het staatkundige);

-de kwaliteit van de raadpleging van de burgers moet voortdurend worden verbeterd. Hieraan zitten twee kanten. De wijze waarop de raadpleging gestalte krijgt behoeft voortdurend verbetering; meer openbaarheid, meer informatie. De wijze waarop de burgers zijn toegerust, om raadpleging zin te doen hebben, vergt voortdurende verbetering: beter onderwijs, betere motivatie.

De participatiemaatschappij

Ons uitgangspunt is de democratisering te bevorderen in alle drie eerder genoemde richtingen en een hoge graad van

HOOFDSTUK DRIE: LEEFBAARHEID IN SAMENHANG MET DE EKONOMISCHE GROEI

Klub van Rome-problematiek

Zoals in hoofdstuk één al is gesteld, heeft het rapport "Grenzen van de groei" bij velen de ogen geopend voor de gevaren van een ongebreidelde groei van produktie en bevolking in de wereld. Het rapport houdt ons voor dat het milieu en de eindige voorraden aan de thans aangewende grondstoffen en energiedragers absolute grenzen zullen stellen aan de totale produktiemogelijkheden in de wereld. Een tweede be-

daadwerkelijk medebestuur van de burgers te verwezenlijken; de participatiemaatschappij.

Onze activiteiten zullen zich in de eerste plaats moeten richten op het op gang brengen, dan wel versnellen van de emancipatiefase van het demokratiseringsproces, waarin de mees- te maatschappelijke sectoren immers nog verkeren. Het aktierecht, het onderhandelingsrecht (te denken ware ook aan bepaalde geïnstitutionaliseerde vormen van bemiddeling en arbitrage) en het kontrakteringsrecht, moeten als (grond)rechten worden vastgelegd en uitgewerkt. Het antwoord op de vraag of de democratie in de toekomst een stabiele en dynamische regeringsvorm zal zijn, hangt in belangrijke mate af van het sukses van de demokratiseringsbeweging.

Als leidraad bij het zoeken naar wegen om de participatiemaatschappij te verwezenlijken geldt voor ons:

GEEN BELEID ZONDER KONTROLE. Naast elk besturend orgaan in politieke en sociaal-ekonomische samenlevingsverbanden van zodanige omvang, dat het ondoenlijk is alle betrokkenen rechtstreeks bij alle besluitvorming te betrekken, hoort een controle-orgaan te bestaan, samengesteld uit door alle betrokkenen aangewezen vertegenwoordigers. Bij elke beleidsdaad moet tegenspel mogelijk zijn van degenen die zich naar zo'n beleidsdaad moeten richten; niet alleen rechtens, maar ook materieel door toegankelijkheid van relevante informatie.

GEEN DUBBELROLLEN. Vaak komt het voor dat iemand in verschillende funkties wordt betrokken in een aantal samenhangende besluitvormingsprocessen. Een dergelijke opeenhoping van funkties maakt de besluitvorming ondoorzichtig en dus moeilijk te controleren, schiept de dragers van dubbelrollen op met onderling tegenstrijdige, aan elk van de rollen verbonden eisen, en houdt deelneming van anderen tegen (voorbeeld: een lid van gedeputeerde staten als bestuurslid, vaak zelfs voorzitter, van provinciale raden of commissies, die onder meer het kollege van gedeputeerde staten adviseren over onderwerpen op zijn terrein - een provinciale jeugdraad bijvoorbeeld-). Het principe van onverenigbaarheid van funkties moet op het politieke terrein aanzienlijk worden uitgebreid en op het sociale en ekonomische terrein, waar het nog nauwelijks bestaat, versneld worden ingevoerd. De norm van scheiding van uitvoerende, wetgevende (en controlerende) en rechtsprekende macht, valt zeker ook op dit terrein.

HORIZONTAAL ORGANISEREN. Hoe groter een groep wordt, hoe kleiner de praktische mogelijkheden zijn om de groepsleden via een democratisch georganiseerde beslissingsprocedure tot hun recht te laten komen. In onze samenleving gaan we naar steeds grotere verbanden toe. Dit betekent dat besluiten worden genomen die steeds grotere groepen van mensen gelden. Horizontaal organiseren vermindert binnen een organisatorisch verband het aantal hierarchische nivo's en verkleint de machtsverschillen daartussen. Hierdoor wordt een structurele voorwaarde voor decentralisatie geschapen en het verontrustende verschijnsel dat op een hoog nivo gedetailleerde bindende beslissingen voor de lagere nivo's worden opgesteld kan ermee worden tegengegaan.

Bij dit alles moet worden bedacht dat de ontwikkeling van de maatschappij, zeker als men die in een andere richting wil sturen, nooit volledig in de hand is te houden. Een harmonische ontwikkeling in de richting van de participatiemaatschappij is een droombeeld. Er zal zich wildgroei voordoen, sommige ontwikkelingen zullen snel gaan, andere stagneren. Als praktisch middel tegen ernstige verstoringen van de gewenste ontwikkelingsgang is het daarom goed in de gaten te houden dat voor elke kracht een redelijke tegenkracht aanwezig is en als dat laatste niet het geval is, de ontwikkeling daarvan bewust wordt gestimuleerd. Het Engelse begrip "countervailing power" dekt eigenlijk het best wat hier wordt bedoeld.

langrijke konklusie is dat hoe langer wordt gewacht met het nemen van de juiste maatregelen, hoe moeilijker het wordt om aan het gevaar te ontkomen. De maatregelen moeten bovendien op veel maatschappelijke terreinen tegelijk aangrijpen willen zij effectief zijn.

In het hierna volgende willen wij voorlopig de omvang van de bevolking even buiten beschouwing laten. Gegeven de beperkte aardse voorraden en het beperkte zelfreinigend vermogen van het milieu wordt het totaal van produktiemogelijkheden,

die we in 't vervolg "produktieruimte" zullen noemen, bepaald door de mate waarin we milieuvriendelijk en/of grondstoffen- en energiebesparend produceren en door de mate waarin we produktiemogelijkheden aanwenden om het milieu te zuiveren, om materialen opnieuw te gebruiken (recycling) en om vervangende grondstoffen en energiebronnen te vinden. Met andere woorden de verdeling van de produktieruimte beïnvloedt de uiteindelijke omvang van de produktieruimte. Bovendien zijn er aan de produktieruimte absolute grenzen gesteld door het zelfreinigend vermogen van het milieu en de beperkte voorraden van onvervangbare stoffen. We zullen dan ook de totale produktie-omvang en de samenstelling van die totale produktie veel zorgvuldiger moeten vaststellen dan in het verleden.

Afnemende welzijnsbeleving

Naast deze klub van Rome-problematiek heeft de laatste jaren een ander (ermee in verband staand) verschijnsel een toenemende belangstelling gekregen. Dit verschijnsel kunnen we omschrijven als een steeds minder grote toename van ieders totale individuele welzijnsbeleving bij elke verdere groei van de (totale) produktie. Deze afnemende welzijnsbeleving per toegevoegde eenheid produkt heeft verschillende oorzaken waarvan wij de volgende willen noemen. Ten eerste een zekere mate van verzadiging met (traditionele) konsumptiegoederen; uiteraard treedt die verzadiging bij de hogere inkomensgroepen in sterkere mate op dan bij de lagere, zodat er bij hen ondanks de toenemende verzadiging nog steeds veel onvervulde wensen zijn.

Ten tweede een toenemende noodzaak om de nadelige effecten die zijn verbonden met een steeds grotere omvang van de produktie te compenseren. Zo kunnen zwembaden (tot op zekere hoogte) het vies worden van het rivierwater compenseren, geluidsisolatiemateriaal het steeds toenemende lawaai. Deze "kompenserende produktie" is nodig om de nadelige invloeden van het milieubederf die worden veroorzaakt door een hoger produktienivo te compenseren maar vergeleken met de situatie van vóór de produktietoename leveren zij geen eigen bijdrage tot het welzijn.

Ten derde leidt de toenemende massaliteit van konsumptie voor de individuele konsument soms tot een daling van het aan die konsumptie verbonden genot. Zo was bijvoorbeeld voor de individuele autobezitter het zondagse autoritje vroeger nog een echt feest. Tegenwoordig is het dat niet meer door net lange file-rijden. Het totale welzijnsbeleven is dus niet evenredig toegenomen met het autobezit (produktie). Soms kan het gemiddelde welzijnsbeleven per auto weer een beetje worden opgevoerd door de verkeersvoorzieningen te verbeteren. De produktie van deze extra verkeersvoorzieningen kan men aangeven met de term "komplementerende produktie". (Het welzijnsbeleven komplementerende tot het vroegere gemiddelde nivo). We moeten hierbij aantekenen dat de noodzaak tot het verrichten van kompenserende en komplementerende produktie steeds sterker wordt gevoeld, omdat de groeiende produktie gepaard gaat met het opofferen van steeds schaarser wordende natuur.

Samenvattend kunnen we stellen dat de toename van het welzijnsbeleven per toegevoegde eenheid produktie tendert steeds geringer te worden, omdat de waarde van de laatste restjes vrije en schone natuur (in termen van traditionele konsumptiegoederen) stijgt naarmate zij zeldzamer worden. Dit uit zich onder meer in een toenemende kompenserende en komplementerende produktie. (Deze kunnen overigens niet altijd het geleden verlies herstellen).

Bewaking van de produktie-omvang

We hebben nu twee argumenten opgesomd om de omvang en de samenstelling van de produktie veel zorgvuldiger dan voorheen te bewaken. Die argumenten zijn de klub van Rome-problematiek en de afnemende welzijnsbeleving per toegevoegde eenheid produkt.

Bij de klub van Rome-problematiek gaat het om de afweging van de voordelen van de grotere produktie-omvang tegen de aan die produktie verbonden risico's van uitgeputte voorraden en een vergiftigd milieu. De risico's die (nog net) aanvaardbaar worden geacht moeten konkrete gestalte krijgen in goed gefundeerde vervuilingen- en uitputtingsnormen. In de praktijk zullen deze risico's onvermijdelijk worden afgewogen tegen de voordelen van de produktie.

Le vervuilingen- en uitputtingsnormen de vorm aannemen van een maximale toegestane vervuiling in een (nader te bepalen) ge-

bied. (Deze maximale dosis kan ook op nul worden gesteld). Door heffingen per eenheid uitgeworpen schadelijke stof aan de vervuilers in rekening te brengen kan men in de meeste gevallen de totale vervuiling binnen de maximaal toelaatbare grenzen houden. Wanneer echter de betrokken goederen zeer prijsongevoelig zijn en bovendien niet via een ander produktieproces kunnen worden vervaardigd zal men zijn toevlucht moeten nemen tot verbods- en/of rantsoeneringsmaatregelen.

De uitputtingsnormen zijn een vertaling van de lengte van het tijdsbestek dat men beschikbaar acht om een alternatieve grondstof of energiebron te ontwikkelen. Tesamen met een schatting van de kosten die aan onderzoek en ontwikkeling van zo'n nieuwe grondstof of energiebron zijn verbonden bepaalt dit tijdsbestek de hoogte van de heffing die aan de gebruikers van deze grondstof of energiebron moet worden opgelegd. Bij de vaststelling van de toegestane vervangings-termijn zullen naast Klub van Rome-overwegingen ook (steeds meer) handelspolitieke overwegingen een rol (gaan) spelen. In het algemeen zullen de heffingen een beperking betekenen van de voor konsumptie beschikbare goederen, daarentegen zullen de investeringsgoederen en de anti-vervuilingsgoederen een groter deel van de beschikbare produktieruimte voor zich opeisen. Bovendien, en daar gaat het in deze paragraaf om, zullen de geproduceerde goederen in het algemeen duurder worden ten opzichte van de ongerepte natuur en andere niet geproduceerde goederen. Hetzelfde produktiebeperkende effect moet worden verwacht van de heffingen die worden voorgesteld ter beperking van de produktie omvang op grond van het afnemend welzijn per toegevoegde eenheid produkt, waarover het volgende hoofdstuk handelt. Mocht de totale produktie van de beschikbare produktieruimte blijven overtreffen, dan zal men zijn toevlucht moeten nemen tot verbodsbepalingen.

Bij de beperking van de produktie-omvang op grond van de afnemende welzijnsbeleving per toegevoegde eenheid produkt, gaat het erom de extra "netto-produktie", dat is de produktie verminderd met de hieraan verbonden noodzakelijke kompenserende en komplementerende produktie, af te wegen tegen de milieu-overlast die deze produktie (toch nog) met zich meebrengt en die niet door de kompenserende en de komplementerende produktie kan worden geëlimineerd. Eigenlijk zou bij elk nieuw projekt deze afweging moeten plaatsvinden. Maar er is ook al veel gewonnen als in de economische politiek niet meer zou worden gestreefd naar een zo groot mogelijk nationaal inkomen, zoals dit thans wordt gemeten, maar dat hiervoor het nationale inkomen onder aftrek van de kompenserende en de komplementerende produktie zou worden gekozen. Een nadeel is dat de kompenserende en komplementerende produktie alleen zeer arbitrair zijn vast te stellen, maar ons insziens is een arbitrair inkomensbegrip waarin op deze wijze rekening is gehouden met de daling van het welzijnsbeleven per toegevoegde eenheid produkt te verkiezen boven een exakt inkomensbegrip, waarin hiermee geen rekening is gehouden.

Bewaking van produktie-samenstelling

Niet alleen de totale omvang van de produktie, maar ook de samenstelling van de produktie moet veel zorgvuldiger worden bepaald dan tot dusverre gebeurde. Als instrumenten denken we ook hier aan het marktmechanisme en dan rantsoeneringsmaatregelen.

Het koopgedrag van de konsumenten is weliswaar geen volmaakte maar ons insziens de beste graadmeter van de voorkeuren van de konsumenten. De aanwending van de produktiemiddelen zal dan ook zoveel mogelijk door het marktmechanisme moeten worden bepaald. Een voorwaarde is dan wel dat de prijzen zoveel mogelijk een afspiegeling zijn van de totale kosten. Onder totale kosten worden niet alle bedrijfskosten verstaan, maar ook alle kosten die door de overheid (of derden) worden gemaakt ten behoeve van de voortbrenging van een produkt.

De milieuheffingen kunnen worden beschouwd als een weerspiegeling van de reinigingskosten of als een drempel met het uitgesproken doel een bepaald produktieproces te remmen, om zodoende de uitworp van een giftige stof binnen de perken te houden. Het spreekt dan ook vanzelf dat deze milieuheffingen naar verhouding van de vervuiling die de produktie van elk afzonderlijk produkt met zich mee brengt,

waar mogelijk moeten worden doorberekend in de kostprijs van elk afzonderlijk produkt.

Afgezien van enige technische moeilijkheden kleven er principiële tekortkomingen aan de hier voorgestelde doorberekening van de milieu- en grondstoffenheffingen. Sommige goederen kunnen zo prijsongevoelig zijn, dat de uitwerp van giftige stoffen of het verbruik van schaarse grondstoffen onvoldoende worden geremd, hoe hoog de heffing ook is. In dat geval zullen verbods- en rantsoeneringsmaatregelen (helaas) de enige uitweg zijn.

Een tweede probleem dat bij de doorberekening van de heffingen wordt opgeroepen betreft het elimineren van de ongewenste effecten op de herverdeling van de personele inkomens van de opgeroepen prijsveranderingen. Bij de formulering van het inkomensbeleid moet hieraan grote aandacht worden besteed. Te denken valt aan het per inkomensgroep (door middel van voor die groepen karakteristiek te achten konsumptiepakketten) toepassen van prijsindexeringen. Bovendien kunnen (inkomens-)subsidies worden uitgekeerd aan de lagere inkomensgroepen, die het hen mogelijk moeten maken elementaire, maar voor hen te duur geworden goederen te blijven kopen. Een inkomensverdeling die grote sociale spanningen oproept kan processen in werking stellen, die de verwerkelijking van de milieudoelstellingen in gevaar brengen.

Bij de verdeling van de produktieruimte over de verschillende goederengroepen kunnen we echter niet volstaan met het hanteren van een (aangepast) marktmechanisme. Immers zowel de producent als de konsument wegen bij hun besluitvorming slechts een beperkt aantal alternatieven af. Met name de maatschappelijke gevolgen van belangrijke veranderingen in het produktie- en consumptiepatroon als gevolg van hun beslissingen worden niet in hun beoordeling betrokken. En het zijn juist deze maatschappelijke gevolgen, die later zo'n dwingende invloed kunnen hebben op de verdeling van de produktieruimte over de verschillende goederen en op de omvang van de totale produktie. (Een voorbeeld is het

massaal gebruik van de auto. De producent en de koper van de auto zullen zich in het algemeen niet laten leiden door overwegingen als bijvoorbeeld de negatieve effecten van het massale autogebruik op de planologie en de leefbaarheid van de binnensteden. Maar op hun beurt hebben deze invloeden op de planologie de auto tot een bijna onmisbaar gebruiksvoorwerp gemaakt).

Voor nu het tempo van de toepassing van nieuwe technische kennis zo enorm hoog is geworden en de gevolgen daarvan zo onomkeerbaar, doet zich de behoefte gevoelen om een verantwoorde selectie te maken uit de produktiemogelijkheden die zich aan ons voordoen. Elke mogelijke toepassing van een belangrijke technische ontwikkeling zal in de toekomst mede moeten worden beoordeeld op zijn te verwachten maatschappelijke konsekventies. In navolging van wat er op dit gebied in het buitenland al gebeurt (Verenigde Staten, Engeland, West-Duitsland) zou een (overheids-) instelling moeten worden geschapen die deze "technology assesment" (wellicht te vertalen met "aspectenonderzoek") ter hand neemt.

Tot slot nog enige opmerkingen over de geografische verdeling van de produktieruimte. Doordat de geografische, economische en demografische omstandigheden over de wereld sterk uiteen lopen, is de produktieruimte plaatselijk sterk verschillend. In beginsel kunnen de milieu- en uitputtingsnormen (denk aan de handelspolitieke overwegingen, die bij deze laatste een rol kunnen spelen) per gebied uiteenlopen. Hier doen zich spanningsvelden voor zoals tussen een gelijkmatige internationale en regionale inkomensverdeling en de mondiale, dan wel landelijke behoefte aan ongerepte natuurgebieden (Men denke hierbij bijvoorbeeld aan de doorslaggevende betekenis van de tropische regenwouden voor de zuurstofcirculatie op onze planeet). Voordat deze problematiek echter zinvol kan worden aangepakt, zullen meer gegevens beschikbaar moeten komen en zullen er internationale lichamen moeten komen met bindende bevoegdheden.

HOOFDSTUK VIER: DE EKONOMISCHE ORDE

Inleiding

Het vraagstuk van het vinden van de beste economische orde is het ontwikkelen van een materiële beslissingsstructuur, die de garantie geeft dat de uitkomsten van het economisch proces zo veel mogelijk aansluiten bij de wensen van de individuele deelnemers aan het economisch proces. Bij het vinden van de optimale beslissingsstructuur gaat het uiteindelijk om de delegatie van (economische) macht.

Wil deze delegatie zinvol worden uitgevoerd, dan is het allereerst nodig de beslissingen die in het economisch proces worden genomen hiërarchisch te rangschikken. Een tweede vraagstuk is welke economische agenten (dat kunnen individuen zijn, bedrijven, staatsorganen, verenigingen en dergelijke) welke beslissingen moeten nemen. Tenslotte moet er bij het formuleren van de optimale beslissingsstructuur voor worden gewaakt dat de beslissingen van de economische agenten een gekoördineerd geheel vormen.

De hiërarchie van beslissingen

Vanzelfsprekend zijn niet alle beslissingen even belangrijk voor de uitkomst van het economisch proces. De belangrijkste zijn de systeembepalende beslissingen, die weer kunnen worden onderverdeeld in konstituerende beslissingen (afspraken omtrent de na te streven doelstelling(en) en de te volgen "spelregels"), en beslissingen die diep in het economisch proces ingrijpen (bijvoorbeeld belangrijke investeringen). De systeembepalende beslissingen hebben ééndig gemeen, zij hebben grote zogenaamde "eksterne effecten": dat wil zeggen zij hebben belangrijke gevolgen voor veel mensen; niet alleen voor hen die bij het nemen van de beslissing waren betrokken.

De belangrijkste systeembepalende beslissing is de formulering van de doelstelling van onze economische activiteiten. Wij zouden als doelstelling willen formuleren: Een ononderbroken voorziening van de gemeenschap met een stroom van (materiële) goederen en diensten, die qua omvang, samenstelling en produktiewijze zo veel mogelijk aansluit bij de wensen van de ingezetenen. Hierbij komt het er op aan de wensen van de ingezetenen konkreet gestalte te geven, ook als het kollektieve wensen betreft, dat wil

zeggen wensen die alleen kunnen worden bevredigd door een gemeenschappelijke actie op nationaal nivo. Kollektieve wensen die hoog op onze prioriteitenlijst staan zijn werkgelegenheid van een voldoende omvang en kwaliteit, een geringe milieubelasting, een uitputtingstempo van de bewezen voorraden grondstoffen en energiedragers dat in redelijke mate garandeert dat tijdig alternatieven voorhanden zijn, een meer gelijke inkomensverdeling en een betere internationale arbeidsverdeling. Deze opstelling impliceert dat wij een grote weerslag van deze wensen op omvang, samenstelling en produktiewijze van de ter beschikking komende goederenstroom aksepteren. Het betekent ook dat wij zoeken naar een beslissingsstructuur, die garandeert dat de hierboven genoemde kollektieve wensen voldoende in de resultaten van het economisch proces tot uiting komen.

Naast de kollektieve bestaan er uiteraard ook individuele voorkeuren, dat wil zeggen voorkeuren die (in beginsel) gestalte kunnen krijgen door individuele akties. De ruimte die beschikbaar moet blijven voor de bevrediging van deze individuele voorkeuren wordt bepaald door de eksterne effecten van de beslissingen die in dit verband moeten worden genomen en door het beslag dat de kollektieve voorkeuren al op de produktieruimte leggen. Het spreekt vanzelf dat de afweging die moet plaatsvinden tussen individuele en kollektieve voorkeuren, en de mate waarin individuele voorkeuren tot gelding mogen komen een delikate beslissingsstructuur eisen, waarop in 't volgende dieper wordt ingegaan.

Centralisatie of decentralisatie

Wij hebben in beginsel een voorkeur voor een gedecentraliseerde beslissingsstructuur. In een gedecentraliseerde structuur worden meer mensen direkt betrokken bij het totale besluitvormingsproces dan in een gecentraliseerde structuur. Hierdoor kan gebruik worden gemaakt van de gemeenschappelijke kennis van de eigen voorkeuren en van de inzichten omtrent de konsekventies van het eigen handelen van alle participanten aan het economisch proces. Een gedecentraliseerd systeem biedt daarom in beginsel meer mogelijkheden om de uitkomsten te laten aansluiten bij de

wensen van de ingezetenen, dan bij een gecentraliseerd systeem. Voorwaarde is echter dat het economisch systeem zó is ingericht dat het nastreven van eigen belang resulteert in akties die zoveel mogelijk ook het algemeen belang dienen.

Een tweede belangrijk argument is dat een gedecentraliseerde economische orde zich beter verdraagt met een parlementaire democratie zoals wij die in Nederland kennen. Tenslotte leidt een verregaande delegatie van bevoegdheden en verantwoordelijkheden tot grotere arbeidsvreugde.

Instrumenten voor een gedecentraliseerde structuur

In de eerste plaats zouden wij hier het mededingingsbeleid willen noemen. Dit beleid is gericht op het voorkomen en aantasten van overheersende posities op de markt. Hiertoe kunnen kartelafspraken worden vernietigd, en fusies worden verboden. Bovendien kan de overheid de entree van nieuwe concurrenten bevorderen, onder meer door zelf een beperkte tijd mee te doen.

Een apart hoofdstuk zijn de overheidsbedrijven. Overheidsbedrijven zijn gewenst en noodzakelijk in die gevallen waarin anders een belangrijke voorziening niet zou worden voortgebracht. Dit doet zich voor met name bij voorzieningen met een uitgesproken sociaal karakter, zoals de medische verzorging. Een tweede geval doet zich voor als de efficiënte bedrijfsomvang zeer groot is in verhouding tot de totale omvang van de vraag. In die gevallen kunnen er maar een zeer beperkt aantal aanbieders zijn, en dan is het beter dat een dergelijk monopolioïde marktstructuur wordt gecontroleerd door de overheid. Tenslotte kunnen overheidsbedrijven actief zijn indien de geboden voorziening plaatsgebonden is, zoals bij de gas-, water-, en elektriciteitsvoorziening.

Indien de overheidsbedrijven de hierboven omschreven grenzen overschrijden, kunnen zich ongewenste situaties voordoen. Immers, als partikuliere bedrijven in concurrentie komen met overheidsbedrijven, dan blijken de laatsten meestal een overmachtspositie te hebben. De overmachtspositie van de overheidsbedrijven berust op een grotere continuïteit, een grotere kredietwaardigheid en een gemakkelijker toegang tot de overheidsinstanties. Gaan in zulke gevallen de overheidsbedrijven de partikuliere verdringen, dan is op den duur het gevaar niet denkbeeldig dat de inrichting van het produktieproces niet meer door het (anonieme) rendementskriterium wordt bepaald, maar mede door de wens om bepaalde overheidsstaken middels het bedrijfsleven vervuld te krijgen. Sektoren waar de overheidsbedrijven sterk genoeg worden geacht zullen dan onevenredig worden belast met deze taken. Heel belangrijk is in dit verband bovendien dat door de gemakkelijke toegang van de overheid tot het bedrijfsleven de overheid in een absolute machtspositie komt. Dit mag alleen gebeuren indien de overheidvoldoende is gedemocratiseerd. Maar dan zijn we weer op ons startpunt, want om de overheidssector te demokratiseren zullen we haar in de eerste plaats moeten decentraliseren.

Overheidsbedrijven kunnen overigens een zeer nuttige functie vervullen bij de opbouw van een nieuwe bedrijfstak (bijvoorbeeld de mijnbouw), de bevordering van industrievestiging in zwakke regio's en dergelijke. Wel moet er dan voor worden gewaakt dat de overheidssteun tijdelijk is.

Een volgend instrument wordt gevormd door de maatregelen om een countervailing power te vestigen. Hiermee wordt bedoeld dat er een machtsevenwicht wordt gekreëerd tussen aanbieders en vragers op een markt. Bij een te zwakke positie van de afnemers kan men bijvoorbeeld de juridische positie van de konsumenten versterken. Ook kunnen organisaties zoals de konsumentenbond vanwege de overheid worden gesteund. Dit instrument kan echter gevaren opleveren, indien afnemers en leveranciers elkaar vinden op een akkoord dat ten nadele van andere groepen in de samenleving uitvalt.

Bij dit alles is het van groot belang dat de communicatiekanalen in onze samenleving open zijn. Dit kan vooral worden bevorderd door het scheppen van de mogelijkheid dat -indien dat wenselijk blijkt te zijn- de inbreng van actiegroepen en andere groeperingen die buiten de formele organisatie staan snel en doorzichtig in het besluitvormingsproces te verwerken. Open communicatiekanalen impliceert

ook dat al te eenzijdige of bedriegelijke reclame onmogelijk wordt gemaakt.

Maar we willen in dit verband vooral wijzen op de noodzaak om het publiek beter te informeren over de konsekwenties van de technische ontwikkelingen. Daartoe moet een begin worden gemaakt met het opstellen van technologie-taxaties. Dit zijn opsommingen van de voorzienbare mogelijke positieve en negatieve effecten van een bepaalde technische ontwikkeling en haar alternatieven op de samenleving als geheel. Teneinde de decentralisatie binnen het bedrijf te bevorderen moet in de eerste plaats worden gedacht aan de instelling van personeelsraden, waarin door het gehele personeel direct gekozen personeelsleden zitting hebben. De bevoegdheden van deze personeelsraden mogen niet beperkt blijven tot de beslissingen over de werksituatie, maar moeten zich ook uitstrekken tot strategische beslissingen zoals fusies, personeelsbeleid, beloningssystemen, investeringsprogramma's, onderzoekopdrachten en dergelijke.

Bij grote bedrijven met meer dan één vestiging moeten in beginsel personeelsraden per vestiging komen. Dit geldt ook voor multinationale ondernemingen.

Een tweede stap vooruit kan misschien zijn dat in de raden van kommissarissen speciale arbeidskommissarissen worden benoemd, die expliciet de taak krijgen om te waken voor het personeelsbelang.

De rechten van de aandeelhouders, die bij beslissingen zoals fusies, sluiting, en liquidatie nog zwaar plegen te wegen moeten verder worden beperkt. Dit is geheel in overeenstemming met de verdere uitbouw van de bevoegdheden van de personeelsraden.

Het op elkaar afstemmen van beslissingen

Voor het op elkaar afstemmen van de wensen en beslissingen van de deelnemers aan het economisch proces kunnen globaal twee wegen worden bewandeld. De eerste is via het marktmechanisme. De individuele voorkeuren van de konsument worden op de markt direct geregistreerd en de producent kan zijn beslissingen hierop afstemmen. Die producent die het beste inspeelt op de wensen van de konsumenten kan een premie verdienen in de vorm van een grotere winst dan zijn concurrenten. Helaas is dit beeld te simpel. Niet alle wensen van de konsumenten kunnen op de markt worden bevredigd. Voor de kollektieve goederen, zoals onderwijs, defensie en dergelijke moet de overheid zorgen en dat gaat grotere delen buiten de markt om. Bovendien is de markt naast de gesignaleerde onvolkomenheid geen volstrekt betrouwbaar instrument. In de eerste plaats kunnen de konsumenten worden misleid door een eenzijdige of onjuiste voorlichting, en in de tweede plaats zijn iemands handelingen niet steeds een uitdrukking van zijn voorkeuren. Dit doet zich met name voor indien het gewenste alternatief niet op de markt voorhanden is. (Zo is het gebruik van elektriciteit en het betalen van de rekening nog geen goedkeuring van het beleid van de verenigde elektriciteitsmaatschappijen).

Deze verborgen voorkeuren, waartoe ook voorkeuren moeten worden gerekend die door gebrek aan informatie niet eens kunnen ontstaan, moeten buiten de markt om, via de systeem bepalende instanties -de overheid-, in beslissingen worden omgezet. Net als gebeurt met de kollektieve goederen. Dit is de tweede weg. Maar met deze aanpassingen zijn we er nog niet, want alle beslissingen bij elkaar kunnen aanleiding geven tot konjunkturschommelingen. Om te zorgen dat de beslissingen evenwichtig in de tijd zijn gespreid, hebben we aparte afstemmingsprocedures nodig.

We kunnen nu twee soorten afstemmingsprocedures onderscheiden en wel die, waarbij het er om gaat beslissingen die op een verschillende plaats in de hiërarchie van beslissingen staan met elkaar in overeenstemming te brengen, dit is de vertikale afstemming; en de horizontale afstemming, waarbij beslissingen van eenzelfde hiërarchieke plaats met elkaar worden verzoend.

Bij de vertikale afstemming moet in beginsel dat orgaan de beslissing nemen, dat qua hiërarchieke plaats overeenkomt met de hiërarchieke plaats van de beslissing die moet worden genomen. Dit houdt in dat niet altijd de direkt betrokkenen het laatste woord kunnen hebben. Vooral met betrekking tot dit laatste doen zich enige spanningsvelden voor.

Zo zullen de beslissingen omtrent de doelstellingen van het economisch proces, zoals al of geen economische groei, de personele en geografische spreiding van het inkomen, de normen met betrekking tot het milieu en het uitputtingstempo en dergelijke alleen door het parlement moeten worden genomen. Dit stelt grenzen aan de bevoegdheden van de lokale overheid en de inspraakbevoegdheden van de plaatselijke bevolking als het gaat om vraagstukken van ruimtelijke ordening.

Ook het bedrijfsleven heeft in dit licht gezien geen volstrekte vrijheid bij loon- en prijsafspraken. De procedures die bij de loon- en prijsafspraken worden gevolgd zullen het parlement in staat moeten stellen deze verantwoordelijkheid ook daadwerkelijk te dragen. Gedetailleerde afspraken tussen regering en bedrijfsleven mogen alleen worden gemaakt binnen een door het parlement vooraf vastgesteld kader.

Bij de horizontale afstemming zouden wij zoveel mogelijk op de markt willen vertrouwen. Het koopgedrag van de consument is dan wel geen perfecte, het is voorshands wel de beste voorhanden zijnde indikator voor de wensen van de consument. De konsumentenorganisaties moeten evenwel nog worden versterkt terwijl grote aandacht moet worden geschonken aan methoden om verborgen voorkeuren op te sporen en om te zetten in effectieve maatregelen.

HOOFDSTUK VIJF: POLITIEKE PLAATSBEPALING

Er zijn veel politieke partijen die zich in wezen beperken tot het behartigen van groepsbelangen. Er zijn weinig partijen die van deze realiteit een pretentie maken. Integendeel, men pleegt de ideeën waarvoor men staat tot alle sectoren van het maatschappelijk leven door te denken en uit te breiden, een samenhangende visie op mens en maatschappij te ontwikkelen. Op zich is daartegen geen bezwaar, het vergroot de mogelijkheden tot samenwerking tussen niet geheel gelijk gerichte groeperingen (bijvoorbeeld in een regering). Wel bezwaarlijk (want verstarrend) is het verschijnsel, dat veel politieke programma's zijn geperst in een keurslijf van waarden en dogma's, waardoor de samenhangende visie op mens en maatschappij plotseling iets heiligs krijgt en de programma's verworpen tot blauwdrukken voor een betere maatschappij, aldus miskennend dat de maatschappelijke ontwikkeling een doorlopend proces is. Sommige partijen zijn ontstaan doordat groepen burgers, die zich in een machteloze positie bevonden (zie hiervoor hoofdstuk twee onder "Demokratisering") zich hebben verenigd teneinde een rechtvaardiger aandeel in het maatschappelijk leven te verwerven: de emancipatiepartijen. Juist omdat zij minder waren bevoordeeld en om de effectiviteit van hun acties te verhogen kozen zij zich leiders die zij vertrouwden en in wezen blanco volmachten gaven (eigenlijk beleid zonder controle!); een paternalistisch element in dit soort partijen. PvdA, KVP en ARP zijn in meerdere of mindere mate erfgenamen van emancipatiebewegingen van respectievelijk de arbeiders en van religieuze groeperingen. Los van de vraag of emancipatiepartijen moeten voortbestaan nadat de emancipatie is voltooid (men kan beweren dat de verdediging van de bereikte emancipatie een nieuw doel is) zit er in elk geval een element van "veroudering" in deze bewegingen omdat opvattingen en methoden uit de eigenlijke "strijdperiode" nog lange tijd hun stempel op de partijen met een emancipatie-verleden blijven drukken.

Gekonfronteerd met de emancipatiebewegingen veranderde ook het gezicht van de partijen die de belangen van de traditionele machthebbers vertegenwoordigden. In niet onbelangrijke mate werd de tactiek bepaald door het "redden wat er valt te redden". Men ging inzien (althans deed zich zo voor), dat er onrechtvaardige "bijverschijnselen" van de maatschappelijke ontwikkeling waren, die bijsturing behoefden. Men trachtte intussen zelf aard en tempo van de veranderingen te bepalen. Dit is nog steeds de tactiek van partijen die gevestigde belangen vertegenwoordigen.

Logische volgende stap in deze ontwikkeling was het ontstaan van politieke bewegingen die zich niet inzetten voor de (politieke) emancipatie van bepaalde bevolkingsgroepen of de verdediging van gevestigde belangen, maar uitgaande van de politieke volwassenheid van de burger hun verzet richten op het paternalisme en de geslotenheid in maatschappij en politieke structuur. (Men zou provo het startpunt van deze stroming kunnen noemen).

Waar staat D'66 nu als het gaat om de benadering van de

In dit verband moet vooral worden gewezen op de noodzaak om een beter inzicht te krijgen in de ontwikkeling van de techniek met alle consequenties van dien. Dit moet uitmonden in een effectieve technologie-bewaking. Alle investeringen boven een bepaald bedrag, en alle investeringen die behoren tot een veelgebruikte techniek zouden bij de overheid moeten worden gemeld. Zodoende kan een inzicht ontstaan in de onmiddellijke technologische ontwikkeling. Op basis van deze inzichten moeten technologieën worden aangewezen waarover technologie-taxaties worden geschreven. Deze taxaties houden een opsomming in van de voorzienbare voor- en nadelen van een bepaalde technologie en van haar mogelijke alternatieven. Op den duur zou het mogelijk kunnen zijn dat op basis van deze technologie-taxaties bepaalde investeringen aan een vergunningstelsel worden gebonden. Ook de zorg om de beslissingen van de marktpartijen op elkaar aan te laten sluiten horen tot de verticale afstemming. Hierbij gaat het om het vermijden van conjuncturele schommelingen. De instrumenten die hier moeten worden gehanteerd (loon- en prijspolitiek, budgettaire politiek -- belasting- en uitgavenbeleid -- en monetaire politiek) hebben zulke grote eksterne effecten dat de verantwoordelijkheid hiervoor bij het parlement moet rusten.

twee reeds geschetste problemen, democratisering en - in samenhang met economische groei - een geïntegreerd milieubeleid? In de politieke discussie houdt schematiseren het gevaar in van vertekening van de werkelijkheid. Toch menen wij dat een globale indeling, aan de hand van de methodiek waarmee verschillende politieke stromingen deze problemen benaderen, de plaats van D'66 in het politieke krachtenveld van vandaag kan verduidelijken.

A. DE TRADITIONELE MACHTHEBBERS, DE BEZITTERS, DE GEZACSGETROUWEN.

Kenmerkende opvattingen (op de twee genoemde terreinen): Democratie is een goede zaak, maar voornamelijk op staatkundig terrein, niet te veel op andere terreinen (bedrijven, universiteiten, scholen). De problematiek van milieuverontreiniging en uitputting van grondstoffen moet niet worden overdreven. De bescherming van de vrije, partikuliere, ondernemingsgewijze productie, het partikulier initiatief, de konsumentenvoorkeur via het marktmechanisme, de bestaande vormen van economische groei, tegen de machtsuitbreiding van de overheid, heeft zeer hoge prioriteit.

Beoordeling: Het streven naar een echte democratische samenleving ontbreekt, waardoor met name de huidige willekeurige machtsverdeling, machtsconcentraties (onder andere bij bestuurders van grote bedrijven en fondsen) gehandhaafd blijft. De milieu- en de grondstoffenproblematiek worden in het algemeen als ondergeschikte, snel te overkomen probleempjes gezien, waardoor met name de bereidheid ontbreekt de overheid effectieve bevoegdheden te geven op dit terrein. De kollektieve sektor (onderwijs, sociale voorzieningen en dergelijke) dreigt achter te blijven.

Aanhang: Deze opvattingen zijn terug te vinden bij de overgrote meerderheid van VVD, DS'70 en CHU, delen van KVP en ARP en bij de rechtse splinterpartijen.

B. DE MAATSCHAPPIJ-OMWENTELAARS, DE REVOLUTIONAIRES.

Kenmerkende opvattingen: Democratisering van de gehele samenleving is in principe juist, oplossing van milieu- en grondstoffenproblemen is urgent. De overheid, als centrum van de macht, kan snelle oplossingen afdwingen. Verovering daarvan is zeer belangrijk. Alles moet onder strenge overheidscontrole worden gebracht; partikulier initiatief is verdacht; nationalisaties zijn vereist; het marktmechanisme werkt slecht, vanwege de onrechtvaardige inkomensverdeling en de macht van "het groot kapitaal"; de overheid moet derhalve onder parlementaire controle vast stellen (althans in hoofdlijnen) wat er zal worden geproduceerd.

Beoordeling: De problemen van democratisering en milieuverontreiniging en grondstoffenschaarste worden gezien, maar het is de vraag of niet de verkeerde oplossingen worden aangedragen. De wens tot snelle "en dus" centraal geleide veranderingen komt ten dele voort uit diepgeworteld wantrouwen tegen de traditionele machthebbers en/of de noodzakelijkerwijs paternalistische traditie van (met name) de

arbeiders-emancipatiebeweging. Men constateert bijvoorbeeld een stuk ongecontroleerde feitelijke macht bij banken, verzekeringswezen en grote bedrijven en kiest als middel voor de wél aanvaardbare doelstelling "onder controle brengen van de anonieme macht van financiële giganten", het ondoelmatig middel van de nationalisatie. Deze opvatting leidt tot een sterke machtskonsentrasië bij de overheid met een (centrale) sterke burokratie, de moeilijkheid om rekening te houden met de wensen van de konsument, de moeilijkheid van effectieve parlementaire controle op de zich als een olievlek uitbreidende burocratisering, terwijl de milieu- en grondstoffenproblemen niet automatisch zijn opgelost en een werkelijke democratisering vrijwel onmogelijk is.

Aanhang: Deze opvattingen zijn terug te vinden bij CPN, PSP, delen van PPR en PvdA.

C. DE VOORSTANDERS VAN DE PARTICIPATIEMAATSCHAPPIJ.

Kenmerkende opvattingen: Democrativering van de hele samenleving is noodzakelijk; oplossing van de milieu- en grondstoffenproblemen is urgent. De overheid heeft de uiteindelijke verantwoordelijkheid en de uiteindelijke controle ten aanzien van het maatschappelijk gebeuren. De burger wordt evenwel voor vol aangezien; de mogelijkheden voor raadpleging en meebeslissen moeten worden verruimd. Zo groot mogelijke decentralisatie is gewenst. De maatschappelijke activiteiten moeten zo veel mogelijk worden verricht door de betrokken burgers zelf in gedemocratiseerde organisaties. Waar mogelijk moet de vrijheid van de burger, met name ten aanzien van consumptie en produktie, worden behouden. De konsumenten beïnvloeden de produktie door middel van een aangepast en verbeterd prijsmechanisme. De economische groei is ondergeschikt aan het streven naar verbetering van de kwaliteit van het totale bestaan (in het spraakgebruik: welzijn). De overheid krijgt voldoende bevoegdheden om waar nodig effectief te kunnen ingrij-

pen (milieu, energie, grondstoffen en dergelijke) De overheid stelt de kollektieve voorzieningen veilig.

Beoordeling: De problemen van democratisering en van milieuverontreiniging en grondstoffenschaarste worden gezien. Gepoogd wordt een samenleving tot stand te brengen waarin partikulier initiatief en overheidsinitiatief evenals partikuliere verantwoordelijkheid en overheidsverantwoordelijkheid elkaar aanvullen, een samenleving waarin de burgers meer gelegenheid tot de direkte deelneming in de besluitvorming krijgen dan bij de vorige stroming, een samenleving waarin machtsspreiding en machtsevenwicht bestaat tussen overheid en burgers, tussen bestuurders en leden van organisaties. Aan machtsspreiding wordt zo'n groot belang gehecht dat deze zelfs wordt toegepast als dit tot een zekere mate van inefficiency zou kunnen leiden (bijvoorbeeld niet één uitvoeringsorganisatie voor aanvullende pensioenen maar meerdere door de spaarders beheerde pensioenfondsen). De goede funktionering van dit maatschappelijke bestel is in sterke mate afhankelijk van de opvattingen, instelling en vorming van de burgers (grote verantwoordelijkheid); een zwak punt of juist het sterkste? Op economisch gebied vertoont dit bestel enige overeenkomst met het Joegoslavische stelsel.

Aanhang: Deze opvattingen zijn terug te vinden bij de meerderheid van D'66, grote delen van PvdA en PPR en sommigen uit de konfessionele partijen. D'66 is ontstaan als uiting van verzet tegen de situatie waarin de burger onmondig werd gehouden, zowel door allerlei gevestigde machten, die een gematigd beleid voorstaan dat mondjesmaat de noodzakelijk gebleken maatregelen neemt (toestaat), als door de radikale maatschappij-omwentelaars, die menen geen tijd te hebben voor overleg met de burger. D'66 tracht de problemen van vandaag te benaderen vanuit de denktrant die past bij de participatiemaatschappij. Omdat wij deze methodiek ook herkennen en herkennen bij belangrijke delen van PPR en PvdA hebben wij gekozen voor samenwerking met deze partijen. Een nieuwe grote progressieve volkspartij moet deze opvattingen als uitgangspunt nemen.

DEEL TWEE: PRAKTISCHE UITWERKINGEN

HOOFDSTUK ÉÉN: STAATSRECHT, JUSTITIE EN VRIJHEIDSRECHTEN

1.1. Staatsrecht

1.1.1. D'66 is voorstander van een direkt door de kiezer gekozen regering en een direkt door de kiezer gekozen parlement. In dit systeem zou de kiezer twee stemmen moeten uitbrengen; één voor de regering en één voor het parlement.

1.1.2. In samenhang hiermee is een distriktenstelsel wenselijk. Kleine distrikten, met vier vertegenwoordigers per distrikt gekozen door middel van evenredige vertegenwoordiging binnen het distrikt, bevordert een meer kiezerbewust en een minder partijbewuste volksvertegenwoordiging, en daarmee een onafhankelijker controle door de volksvertegenwoordiging van de regering.

1.1.3. De staf van het parlement moet zodanig worden uitgebreid, dat het parlement weer in staat wordt gesteld zijn medewetgevende en controlerende taak uit te oefenen.

Zonddig na wetswijziging moet het parlement in staat worden gesteld "hearings" te houden, met behulp waarvan feitenmateriaal wordt verzameld, ten dienste van de medewetgevende en controlerende taak van het parlement.

1.1.4. Er komt een wet op de openbaarheid van overheidsdokumenten, waarbij openbaarheid regel, en geheimhouding bij wet geregelde uitzondering wordt.

1.1.5. Er komt een onafhankelijke ombudsman.

1.1.6. Er komt een gewestwet, waardoor het mogelijk wordt gewesten in te stellen; het gewestbestuur wordt rechtstreeks gekozen. De rijksoverheid blijft, in laatste instantie, verantwoordelijk voor de gewestvorming.

1.2. Justitie en vrijheidsrechten

INLEIDING:

Een open samenleving in beweging wordt onder meer gekenmerkt door het naast elkaar bestaan van verschillend soortig gedrag en het vervagen van uniforme dominante normen. Daarom moet het wetgevend beleid zijn gericht op het waarborgen van een optimale keuzevrijheid met voldoende ruimte voor experimenten waarbij ieders privéleer zo veel moge-

lijk wordt geëerbiedigd. In het algemeen zal wettelijk ingrijpen eerst wenselijk zijn wanneer personen of groepen van hun vrijheid een zodanig gebruik maken dat daardoor de vrijheid van anderen wordt aangetast of schade dreigt voor jeugdigen.

Zolang de strafwet nog niet is aangepast aan hedendaagse inzichten, moet het openbaar ministerie reeds een beleid voeren waarin de huidige opvattingen mede een rol spelen, hetgeen op overeenkomstige wijze geldt voor de politie. Ter bevordering van de tijdige verwerking van nieuwe inzichten en ter voorkoming van verstarring van het justitieel apparaat, is permanent overleg tussen de ministeries van justitie, volksgezondheid en cultuur, recreatie en maatschappelijk werk vereist. Alleen bij vruchtbaar interdepartementaal en interdisciplinair overleg kan het justitieel apparaat zinvol funktioneren ter voorkoming van kriminaliteit. Het is onaanvaardbaar dat de fouten van het door de overheid betaalde justitieel apparaat weer tot ekstra uitgaven leiden van de overige ministeries. Als voorbeelden van door de strafwet geregelde gedragingen waarbij een multidisciplinaire aanpak noodzakelijk is, kunnen onder meer worden genoemd abortus, druggebruik, jeugdcriminaliteit en het kraken en bezethouden van panden.

Ter bevordering van een goed straftoemingsbeleid moeten aan benoeming en opleiding van de strafrechter bijzondere eisen worden gesteld. Daarbij moet tevens worden gelet op de funktie van de rechterlijke macht als controlerend anti-apparaat ter handhaving van de rechten van het individu. Het justitieel beleid moet enerzijds zijn gericht op voorkoming van kriminaliteit, anderzijds op strafbaarstelling en vervolging van die gedragingen waarvan de schadelijkheid voor de samenleving is gebleken.

1.2.1. Als aktieve vrijheidsrechten moeten worden erkend:
a. recht op gemotiveerd antwoord bij gemotiveerde verzoeken aan de overheid;

ZIE VERDER VOLGENDE PAGINA

- b. stakingsrecht onder controle van de rechter, ook voor ambtenaren met uitzondering van ambtenaren van justitie en politie en militairen, alsmede van geneeskundig en verpleegkundig personeel;
- c. recht van demonstratie ten behoeve van de vrije meningsuiting,
- d. gelijke vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing.
- Het vreemdelingenbeleid moet zijn gericht op gastvrijheid, terwijl de gronden voor uitzettingen eng moeten worden opgevat.
- 1.2.2. Aanvragen om een verblijfsvergunning moeten vanuit Nederland mogelijk zijn.
- De toelating van vreemdelingen mag niet worden geweigerd op politieke gronden.
- 1.2.3. De strafbaarstelling van majesteitsschennis, beledigen van het openbaar gezag, en van bevriende staatshoofden en godslastering is verouderd en moet worden afgeschaft. De verspreiding van pornografie moet niet langer onder de strafwet vallen. De specifieke zedendelicten van het wetboek van strafrecht moeten vervallen en worden gebracht onder de algemene norm van inbreuk op de persoonlijke vrijheid en integriteit. De strafbaarstelling van abortus moet worden afgeschaft.
- Het gebruik van drugs met verslavende werking moet als overtreding strafbaar worden gesteld, terwijl de verkoop en het gebruik van drugs zonder verslavende werking moet worden gelegaliseerd.
- 1.2.4. Invoering van een wettelijk recht op inzage in centrale dokumentatiesystemen betreffende informatie omtrent de eigen persoon, met recht van correctie in geval van onjuiste of onvolledige gegevens.
- Wettelijke beperking van het gebruik van dokumentatiesystemen betreffende personen onder controle van de rechter.
- Wijziging van de wet betreffende de justitiële dokumentatie door verwijdering van de gegevens uit de voor afgifte van uittreksels bestemde registers op dezelfde voet als ten aanzien van strafbladen is bepaald. Wettelijke regeling van de politieregisters.
- 1.2.5. Grondwettelijk verbod van diskriminatie van ongehuwden, homoseksuelen, werkende vrouwen en in konkubinaat of kommune levende personen.
- 1.2.6. Grondwettelijke opdracht aan de rechter tot toetsing van de wet aan de vrijheidsrechten.

- 1.2.7. Wettelijke regeling en beperking van het gebruik van geweld door de politie.
- 1.2.8. Invoering van een ombudsman als onafhankelijk controle-orgaan, mede ter handhaving van de vrijheidsrechten.
- 1.2.9. Selektie en opleiding van politie-ambtenaren gericht op een evenwichtige taakverdeling, te weten handhaving van de strafwet en de openbare orde enerzijds en bescherming van de rechten van de burgers anderzijds.
- 1.2.10. Verbetering van de benoemingsprocedure bij de rechterlijke macht en modernisering van de rechterlijke organisatie ter bereiking van meer deskundigheid, snellere rechtspraak en kostenbesparing, onder meer door concentratie van gerechten.
- 1.2.11. Verbetering van de regeling van kosteloze rechtsbijstand door zo veel mogelijk waarborgen van vrije keuze van raadsman, meer differentiatie tussen volledig kosteloze rechtsbijstand en volledig betaalde rechtsbijstand en periodieke aanpassing van de honoraria.
- 1.2.12. Snellere aanpassing van gevangenis en huizen van bewaring aan de eisen van de tijd, zowel wat betreft de materiële voorzieningen en de regiems als ten aanzien van de scholing van het personeel. Redelijke beloning voor door gedetineerden verrichte arbeid.
- 1.2.13. Beter rechtsbescherming van ter beschikking gestelden door ambtshalve toevoeging in de verlengingsprocedure en wettelijke beperking van de verlening van de t. b. r. tot het strafmaximum gesteld op het gepleegde delikt.
- 1.2.14. Verdergaande wettelijke beperking van toepassing van voorlopige hechtenis en snellere berechting.
- Invoering van meer alternatieven voor de vrijheidsstraf en relatering van geldboetes aan vermogen en/of inkomen van de veroordeelde.
- 1.2.15. Verlegging van de meerderjarigheidsgrens en van het actief kiesrecht naar achttien jaar.
- 1.2.16. Herziening van organisatie en structuur van de kindbescherming door meer differentiatie en meer integratie zodat onder meer hulpverlening, rapportage en nazorg in één hand komen.
- Behandeling van jeugdigen zo veel mogelijk zonder uithuisplaatsing.
- 1.2.17. Snellere wettelijke herziening van het alimentatiericht na echtscheiding.

HOOFDSTUK TWEE: MILIEU EN TECHNOLOGIE

2.1. Milieu

- 2.1.1. Goed milieubeheer vereist voor alles aanpassing van onze houding aan de grote maar begrensde mogelijkheden van het ons omringende milieu. Binnen deze mogelijkheden heeft iedereen een gelijk recht op een goed leefmilieu.
- 2.1.2. Hoofddoel van het milieubeleid moet zijn het voorkomen van verdere milieu-aantasting en het terugdringen c. q. herstellen van reeds veroorzaakte schade. Voor het milieu schadelijke activiteiten die om dringende redenen (nog) niet kunnen worden gestaakt mogen alleen worden voortgezet onder voorwaarde van het waar mogelijk herstellen van de aan te richten schade en het met prioriteit zoeken naar minder schadelijke alternatieven.
- 2.1.3. Zuiverheid van water, lucht en bodem en de zekerheid van voldoende voorraden en energiedragers moeten zoveel mogelijk als economisch goed worden behandeld.
- 2.1.4. De kosten ter bestrijding van door een activiteit of produkt veroorzaakte maatschappelijk-schadelijke neveneffecten als milieu-aantasting moeten in principe in de prijs worden doorberekend. De vervuiler die moet betalen is niet identiek met de fysieke vervuiler, maar omvat in het algemeen degene die het economisch voortbestaan van de vervuilende activiteit mogelijk maakt.
- 2.1.5. Het economisch instrumentarium moet worden toegesneden op de milieuproblematiek door combinaties van de volgende maatregelen: verbod van ernstig vervuilende produkten waarvoor een bruikbaar substituuut bestaat of die in een maatschappelijk negatief te waarden behoeft voorziening; instelling van verplichte, periodiek te verlagen, bovengrenzen aan het vervuilingsspeil; doorberekening van de kosten van herstel van milieu-aantasting door middel van bestemmingsheffingen (behalve bij eerste levensbehoeften en goederen met inelastische vraag); hanteren van remmingsheffingen als vraag-korrigerend middel; subsidiëren van gebruik van en research naar milieuvriendelijker alternatieven.
- 2.1.6. Zuinigheid ten aanzien van het milieu moet (los van enig financieel aspekt) worden nagestreefd door middel van doeltreffend en spaarzaam omgaan met grondstoffen en zo terughoudend mogelijk gebruik van milieu-verstorende procédés.
- 2.1.7. Eerste doel moet zijn terugdringing van verspilling en van het ontstaan van onbruikbaar of ongebruikt afval, onder meer door de volgende maatregelen: verplichte materiaal- en energieboekhoudingen; strenge voorschriften voor warmtelisolatie, aanduiding rendementsminima; verlenging van de gebruiksduur van duurzame consumptiegoederen, verbod van wegwerpartikelen, overtollige verpakkingen en dergelijke, terugdringing van gebruik en verbod van lozing van middelen die tot biologische accumulatie bij de mens in het milieu leiden.
- 2.1.8. Wat onvermijdelijk aan afval ontstaat moet zoveel mogelijk worden herbenut door recirkulatie, compostering en elektriciteit producerende (schone) verbranding. Maatregelen onder meer: opstelling van een landelijk vuilplan voor de verwerking van vast en vloeibaar afval; verplichte afvalsortering; heffingen op duurzame gebruiksgoederen (apart recirkulatie-fonds); voorschriften voor moeilijk opnieuw te gebruiken stoffen als PVC, PTFE, fosfor en stikstofhoudende (af) wasmiddelen.
- 2.1.9. Onverminderd de onder de andere nummers vermelde punten die relevant zijn voor de energieproblematiek, moet een ook op de lange termijn gericht energiebeleid worden geëntameerd dat zich konsentreert op het veilig stellen van de voorziening voor de toekomst en op het beperken van schade aan het milieu door matiging nu. Hiertoe moet worden gestreefd naar drastische afremming van het verbruik, met name waar dat met geringe nadelige effecten voor onze ekonomie mogelijk is, door onder meer: isolatie en rendementsverhoging; sterk progressieve tarieven boven basis-hoeveelheid voor huishoudelijk gebruik; verbod overtollige verlichting en dergelijke, vergunningenstelsel voor energie-

intensieve luxe apparaten; invoering zomertijd; meer toepassing van total energy-systemen. Het operabel maken van alternatieve energiebronnen verdient hoge prioriteit; het gebruik van lichtwater-reaktoren moet zoveel mogelijk en dat van snelle kweek-reaktoren geheel worden vermeden. Er moet spoedig een algemene energie-wetgeving komen met vooral bij de centrale overheid liggende zeggenschap.

2.1.10. Bij de besluitvorming op het gebied van de ruimtelijke ordening moeten bescherming van het natuurlijk milieu en verbetering van het leef-milieu zwaarder wegen. Dit betekent onder meer: volledig respekteren van natuurgebieden tenzij geen enkel alternatief bestaat (geen inpoldering van de Waddenzee en van de Markerwaard, bescherming van het Dollardgebied, Oosterschelde werkzaamheden temporiseren); beperking van woon/werk- en woon/recreatie-verkeer door betere regionale spreiding van bevolking, werkgelegenheid en welzijnsvoorzieningen; tegengaan van natuur- en landschapsbedervende nieuwbouw aan de periferie.

2.1.11. Met afwijzing van een eenzijdig produktie-gerichte benadering van het grondgebruik, moeten landschapsschoon en natuur-eigen als aparte waarden worden ingekalkuleerd bij het al dan niet tot een produktie-functie bestemmen van de grond. Produktie-vergroting ten koste van alles moet met name in de landbouw worden vermeden door onder meer: beperking van en controle op het gebruik van chemische middelen; aanwijzen van bepaalde agrarische gebieden als beschermd landschapspark; geen uitsluitend produkt-gekoppelde subsidies, maar beloning van de boer mede op basis van zijn functie van landschapsverzorger; in plaats van "ruil-verkaveling langs de lineaal" zoveel mogelijk ruil van bestaande percelen zonder aantasting van de landschappelijke indeling.

2.1.12. Er moet een milieu-vriendelijk totaalbeleid ten aanzien van het vervoer worden ingesteld, dat capaciteitsvergroting van het wegennet afwijst en prioriteit geeft aan meer veiligheid en meer openbaar vervoer door onder meer: uitvoering nationaal fiets- en voetpadenplan; vrije banen voor het openbaar vervoer; weren van auto's uit binnensteden, tegengaan van van de auto afhankelijke voorzieningen aan de rand van of buiten de steden; frekwent (rail)net in de steden, toereikend busnet in de regio, lage tarieven; maximum-snelheden.

2.1.13. Het voorkomen van toekomstige en terugdringen van bestaande vervuiling van bodem, water en lucht moet krachtiger worden nagestreefd, met name door het spoedig algemeen verplicht stellen van (desnoods voorlopig arbitraire) grenswaarden waarboven vervuiling is verboden en heffingen op dicht onder de grenswaarde liggende vervuiling (bijvoorbeeld voor zwavelhoudende brandstof, fosfaathoudende wasmiddelen en dergelijke). Verdere maatregelen (naast onder de andere nummers vermelde) onder meer: tienjarenplan voor de zuivering van het Nederlandse afvalwater, in één hand brengen van kwalitatief en kwantitatief, waterbeheer; geen deep well-lozingen; geen (dan wel strenge voorschriften voor) aardolieboringen in Waddenzee of IJsselmeer; géén tweede luchthaven, verhogen bezettingsgraad van vliegtuigen; "statiegeld" op te regenereren afgewerkte smeerolie.

2.1.14. Ieders gelijk recht op een behoorlijk leef/woon-milieu moet beter worden gewaarborgd, onder meer door: beter inpassen van de hinderwet in de milieuwetgeving; betere lawaai-bestrijding, meer geluidsisolatie in de woningbouw; verbod van supersoon vliegen boven Nederland, bouwverboden binnen geluidstroggen van vliegvelden en binnen stank-zones; meer aandacht voor leefkwaliteit en pluriformiteit bij nieuwbouw, renovatie, wijkplanning en -sanering; recreatie geen apart voorzieningspakket, maar integreren in woon/leefmilieu.

2.1.15. De houding ten aanzien van het milieu in eigen land moet ook richtsnoer zijn voor het internationaal gedrag. Dit betekent onder meer: geen export van vervuiling naar buurlanden; verplaatsing van vervuiling naar ontwikkelingslanden bestrijden, bij ontwikkelingshulp propageren van "schone" methoden; in eigen land geldende produktievoorschriften ook bij fabrikage voor export.

2.1.16. Het nog niet gereed zijn van internationale afspraken mag geen ekskuus zijn voor het uitstellen van maatregelen in eigen land; daarnaast moet harmonisatie met name in EEG-verband van milieubeschermdende maatregelen met prioriteit worden nagestreefd. Nederland moet zich onder meer inzetten voor: meer bevoegdheden voor de Europese Kom-

missie op milieugebied, instelling van een overkoepelend EEG-milieu-orgaan met bovennationale bevoegdheden; instelling van internationale autoriteiten voor kwalitatief waterbeheer van grensoverschrijdende rivieren; geharmoniseerde vestigingseisen voor sterk vervuilende industrieën en op korte termijn overeenkomsten met Duitsland en België dat bij bedrijfsvestiging in de gemeenschappelijke grensgebieden aan de voorschriften van beide landen moet worden voldaan; aanwijzing van gebieden in de hele EEG tot beschermd Europees natuurgebied, op kortere termijn met name van Waddengebied en Dollard-estuarium; tegengaan vervuiling Noordzee en Waddenzee.

2.1.17. De bestaande fragmentarische milieu-wetgeving moet worden herzien tot een geïntegreerd geheel op basis van een overkoepelende milieu-wet, die bestuurlijke en juridische verbanden legt tussen alle wettelijke regelingen die het milieubeheer raken: in anticipatie hierop spoedige invoering van voorlopige wetten op nog niet geregelde gebieden en versnelde invoering van alle uitvoeringsbesluiten van de reeds geldende raamwetten en instelling van een Wet delikten tegen het milieu (naar analogie van de Wet economische delikten).

2.1.18. Het ministerie voor milieuhygiëne moet worden omgebouwd tot een algemeen ministerie voor het milieu met koördinerende taak en bevoegdheden ten aanzien van de voor het milieu relevante bevoegdheden en activiteiten die onder andere departementen ressorteren (met periodieke totaalplanning van de activiteiten). Voorts moeten milieuschappen worden ingesteld (naar analogie van de waterschappen) die per regio de supervisie hebben over het gehele milieubeleid van de lagere overheden, op basis van een nationaal "milieu-plan".

2.1.19. Milieu-educatie in de ruimste zin moet sterker worden bevorderd, met name van overheidswege; voorts heeft de centrale overheid een taak op het gebied van voorlichting over en het bevorderen van vrijwillige afremming van de bevolkingsgroei. Er moeten meer mogelijkheden worden geschapen voor een herbezinning door de konsument op de konsekventies van zijn behoeften, teneinde te kunnen komen tot milieubewust konsumptie-gedrag.

2.1.20. Het mee-beslissen ten aanzien van maatregelen betreffende het milieu moet beter worden gewaarborgd, onder meer door: inspraak in een vroeger voorbereidend stadium van de besluitvorming, met verplichte openbaarheid van gegevens als meetresultaten van meld- en regelkamers en van voorzienbaar nadelige effecten voor milieu en gezondheid van produkten, produktiemethoden en bedrijfsvestiging of -uitbreiding; opschortende werking van het instellen van beroep gekoppeld aan sterke vereenvoudiging en versnelling van beroepsprocedures; uitbreiding van het begrip "belanghebbende" in verband met beroeps-ontvankelijkheid tot niet-economisch belanghebbenden als milieu-actiegroepen en natuurbeschermingsorganisaties.

2.2. Technologie

2.2.1. Investerings boven een nader te bepalen bedrag worden aan een meldingsplicht onderworpen.

2.2.2. Investerings die een nader te bepalen bedrag (maar hoger dan onder 1) te boven gaan, alsmede investeringen die gering van omvang zijn, maar die deel uitmaken van een veel gebruikte technologie, moeten worden geëvalueerd met betrekking tot hun konsekventies voor de samenleving. Hiertoe moeten technologie-taxaties bestaan van de hierboven omschreven investeringen.

2.2.3. Technologie-taxaties zijn studies waarin een opsomming wordt gegeven van de te verwachten positieve en negatieve, directe en indirecte effecten van elk van de technieken die deel uitmaken van een scala van alternatieve technologieën.

2.2.4. Onder leiding van de Wetenschappelijk Raad voor het Regeringsbeleid worden richtlijnen ontwikkeld waaraan technologie-taxaties moeten voldoen.

Hierbij moet vooral aandacht worden geschonken aan de invloed van de technologie op de hoeveelheid en de kwaliteit van de ermee gepaard gaande arbeid, de invloed op centralisatie of decentralisatie, de milieubelasting, het grondstoffenverbruik, de omvang van de totale ermee gemoeide zijnde investeringen (inklusief kompenserende en komplementeren-

de investeringen), waarbij ook moet worden gelet op de vraag wie die investeringen dan wel moet doen.

2.2.5. De technologie-taxaties worden beoordeeld door de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, die hier toe Z W O, T N O, universiteitsinstituten en andere wetenschappelijke instituten van de overheid, en partikuliere bedrijven kan inschakelen.

2.2.6. De technologie-taxaties, benevens de beoordeling zoals boven omschreven, zijn openbaar, en worden ter inzage gelegd.

2.2.7. Producten die worden geproduceerd middels technieken waarvan technologie-taxaties bekend zijn, worden gerechtigd een nader te bepalen merkteken te dragen.

2.2.8. Ten aanzien van bepaalde investeringen kan worden overgegaan tot een vergunningstelsel. De normen volgens welke wordt bepaald of een investering tot een aan een vergunning te binden categorie behoort, alsmede de normen volgens welke wordt bepaald of de vergunning al dan niet moet worden verleend moeten worden gebaseerd op basis van de technologie-taxaties.

HOOFDSTUK DRIE: SOCIAAL-EKONOMISCH BELEID

3.1. Inkomensbeleid

D'66 gaat ervan uit dat bepaalde inkomensverschillen gerechtvaardigd kunnen zijn. Met name betreft dit verschillen, gebaseerd op de inspanning die men zich getroost, op speciale lasten die het werk meebrengt of wanneer een beroep wordt gedaan op wezenlijke schaarse talenten. Wanneer D'66 dan ook aandringt op verdere nivellering, dan is dat niet om deze verschillen aan te tasten. Wel wil D'66 iets doen aan inkomensverschillen die worden bepaald door macht, gewoonte, groepsbescherming, privileges die de één krijgt en de ander niet, kortom, die verschillen die meer samenhangen met verschillen in kansen die iemand krijgt dan met het werk dat hij doet.

Naast deze strikt individuele benadering past ook een sociale benadering van het inkomensprobleem. Wij leven allen in één sociale structuur, in één maatschappij, waarin ieder het zijne bijdraagt en het zijne krijgt. Wij kunnen niet zien dat er binnen deze ene maatschappij zeer grote verschillen in "wat men krijgt" aanvaardbaar zijn. Ook wat de behoeften betreft zullen er verschillen zijn (afhankelijk bijvoorbeeld van levenssituaties, gezin, werk dat men heeft en dergelijke) maar ook hier zullen er grenzen zijn aan wat men redelijke verschillen kan noemen. De meer individuele benadering (gelijke beloning voor gelijk werk, geen diskriminatie) en de sociale benadering (inkomen naar behoefte) zullen niet steeds gelijk oplopen. Een oplossing van de vraag "wat is rechtvaardig" is dan ook niet voor eens en al te geven. Vanuit D'66 willen wij trachten in konkrete gevallen het een tegen het ander af te wegen, waarbij wij de meer individuele benadering met name in loon- en salarisbeleid van belang achten, de benadering naar behoefte in het beleid ten aanzien van de sociale verzekeringen. In belastingen en inkomensoverdrachten zal zowel het een als het ander naar voren komen.

3.1.1. Als criterium van rechtvaardige inkomensverdeling, houden wij aan dat, bij gelijke sekundaire arbeidsvoorwaarden, de verhouding tussen de laagste en de hoogste vrij besteedbare inkomens mag zijn: 1 : 5.

Noot: Gaat men uit van overheidssalarissen als norm dan moet worden bedacht dat met name bij de hogere ambtenarschalen de pensioenvoorzieningen zodanig zijn dat een inkomen in een vrij beroep dertig tot veertig procent hoger moet liggen om "vergelijkbaar" te zijn. Voor de lagere salarissen geldt dit niet. Bedacht moet overigens worden dat, zolang geen maximum-inkomen wettelijk is vastgelegd, het criterium van 1 : 5 moet worden gezien als verhouding tussen groepen inkomens: dus de vijf procent hoogste inkomens mogen gemiddeld ongeveer vijf keer zo hoog zijn als het minimum inkomen voor 23-jarigen en ouder.

3.1.2. Gestreefd moet worden naar openheid ten aanzien van inkomens en inkomensverschillen. Openheid streven wij dan ook na, ten aanzien van alle inkomensgroepen en ten aanzien van alle inkomensbestanddelen.

Noot: Er is geen reden om wel openheid te hebben ten aanzien van het loon van de arbeider (in de CAO vastgesteld) en niet ten aanzien van de directeur. Maar het is zinloos als men wél het jaarsalaris vermeldt, maar niet de ekstra's, zoals: tantièmes, pensioenrechten en speciale ekstra's die bij een functie horen (auto's bijvoorbeeld).

3.1.3. Er moet een algemene vergelijkingsbasis worden ontworpen om inkomens met elkaar te kunnen vergelijken. Pas dan zal het mogelijk zijn inkomensverschillen te meten en een beleid te voeren, gericht op aanvaardbare verschillen. Noot: Men moet wel bedenken dat alleen al de faktor van de pensioenrechten een vergelijking tussen salarissen in overheid en bedrijfsleven vrijwel onmogelijk maakt. Maar er is meer. De fiskale diskriminatie, de werkgeversbijdragen, de sekundaire arbeidsvoorwaarden en nog meer bijkomende faktoren maken een zuivere vergelijking tussen inkomens vrij-

wel onmogelijk. Het zichtbare salaris of loon is geen zuivere vergelijkingsbasis; die moet nog worden ontworpen. D'66 streeft naar een duidelijk beleid en streeft daarom ook naar een duidelijke vergelijkingsbasis.

3.1.4. D'66 is voorstander van uitbreiding van de CAO's, eventueel tot algemene, het gehele personeel omvattende, regelingen van arbeidsvoorwaarden.

Noot: Het is duidelijk dat dit niet van overheidswege kan worden afgedwongen. Het bedrijfsleven zal hier zelf uit moeten komen. Overigens is zeer goed denkbaar dat als eerste stap een dergelijk algemeen geldende regeling van arbeidsvoorwaarden wordt ontworpen en openbaar gemaakt, zonder dat het direkt onderhandelingsobject hoeft te zijn. De openheid over arbeidsvoorwaarden is waarschijnlijk belangrijker dan wie erover onderhandelt.

3.1.5. Bij het inkomensbeleid voor de komende jaren zal moeten worden gerekend met slechts een zeer geringe stijging van het door konsumenten vrij besteedbaar inkomen. Dit zal dan ook vrijwel geheel ten goede moeten komen aan de lagere inkomens.

Noot: Naast de sterke stijging van grondstoffenprijzen, vooral olie, moet ook rekening worden gehouden met de zorg die de komende jaren nodig is voor herstel van het milieu en terugdringen van de vervuiling van lucht en water. Hierdoor zullen duidelijke beperkingen ontstaan ten aanzien van de groei van het nationaal inkomen. Daarnaast zal aandacht worden gevraagd voor doeleinden als: bejaardenzorg, zorg voor gehandicapten en zieken en onderwijs. Tenslotte zullen ook offers worden gevraagd voor de ontwikkelingslanden; de groei van het vrij besteedbaar inkomen zal dan ook slechts gering kunnen zijn.

3.1.6. Aandacht moet worden gegeven aan de toepassing van spaarloon bij het inkomensbeleid. Dit spaarloon zal dan voor een belangrijk deel voor opbouw van pensioenrechten dan wel bezitsvorming (eigen huis) kunnen dienen.

Noot: Al zal het direkt vrij besteedbaar inkomen slechts weinig kunnen groeien, ook door spaarloon is een bijdrage aan inkomensbeleid op langere termijn mogelijk. Het "pensioen- en spaarloonplan" van D'66 is een konkrete uitwerking hiervan. Dit plan leidt niet alleen tot rechtvaardiger inkomensverhouding maar doorbreekt ook de op de huidige verhoudingen gebaseerde machtsposities. Tenslotte doorbreekt dit plan ook de impasse waarin het pensioenvraagstuk al jaren verkeert.

3.1.7. Op langere termijn zal het inkomensbeleid vooral moeten steunen op een gericht arbeidsmarkt- en onderwijsbeleid. Primaire doelstellingen daarbij zijn: gelijke kansen voor allen, scheppen van mogelijkheden voor om- en bijscholing tot op hoge leeftijd, bevorderen van mobiliteit tussen beroepsgroepen, doorbreken van monopolie-posities.

Noot: Hoe goed ook bedoeld, een inkomensbeleid zal op de duur slechts slagen als het reëel aansluit op vraag en aanbod. Wil men dan ook de hierboven geformuleerde doelstellingen bereiken, dan zullen in het onderwijs, in het arbeidsmarktbeleid en in het beleid ten aanzien van speciale beroepsgroepen, de waarborgen moeten worden geschapen dat voor allen met gelijke begaafdheid gelijke kansen ontstaan.

3.2. Sociale verzekering

Hoewel het stelsel van sociale voorzieningen en zekerheid haar voltooiing nadert zijn er ook nu knelpunten aan te wijzen waarin D'66 verandering wil brengen; met name betreft dit: de pensioenvoorzieningen, de ziektekostenverzekering, de arbeidsongeschiktheidsverzekering, de kinderbijslag/kinderaftrek en de werkloosheidswetgeving. Ten aanzien van al deze punten stelt D'66 voor om te komen tot algemene voor-

zieningen die voor iedereen gelden ongeacht of het werknemers danwel zelfstandigen betreft.

Van fundamenteel belang is daarnaast dat ten aanzien van de genoemde volksverzekeringen, de pensioenfondsen en spaarlonen, de verzekerden of spaarders absolute keuzevrijheid hebben ten aanzien van de instelling waar zij zich verzekeren dan wel hun geld in bewaring geven. Deze keuzevrijheid mag slechts worden beperkt door door de overheid te stellen eisen van doelmatigheid en beheer.

Uitvoering door meerdere fondsen is misschien minder efficiënt dan uitvoering door één uitvoeringsorganisatie onder staatscontrole; hiertegenover staat de democratisering in de uitvoering en in het beheer van honderden miljarden gulden en tevens het tegengaan van machtsoppeenhoping, hetgeen wij een groter goed achten dan een eventuele efficiency-winst.

3.2.1. Pensioenen

Invoering van het "Pensioen- en spaarloonplan D'66" voor de gehele bevolking gericht op de totstandkoming van aanvullende pensioenen naast de AOW door middel van een verplicht spaarsysteem. Enkele kenmerken van dit plan zijn:

- de overheid stelt jaarlijks een minimumpensioenbesparing (een gedeelte van de arbeidsbeloning) vast, die door iedereen, werknemer of zelfstandige, moet worden gespaard;
- de rechten op aanvullend pensioen zullen voor iedereen evenredig zijn met het op deze wijze bijeengebrachte "spaarloon";
- de overheid opent de mogelijkheid - eventueel via de Rijkspostsparbank - om het gespaarde kapitaal door middel van indexatie waardevast of welvaartsvast te doen behoren, waarbij dan een geringe rente respectievelijk geen rente wordt vergoed;

- iedereen heeft vrijheid van keuze ten aanzien van de spaar- en verzekeringsinstelling, de spaarmethode (bijvoorbeeld geen indexatie met een hogere renteberekening) en de uitkeringsmethode;

- de spaarder kan onder bepaalde voorwaarden op zijn verzoek vóór zijn 65ste levensjaar op basis van het gespaarde bedrag een pensioen ontvangen (flexibele pensionering).

Toepassing van de Algemene Ouderdomswet voor ambtenaren zoals voor de overige burgers. Loskoppeling van de AOW-uitkeringen van de ambtenarenpensioenen. Eenmalige inbouw van de AOW in de pensioengrondslagen; voor de laagste salarisgroepen moet deze inbouw echter minder dan tachtig procent zijn. De ambtenaren betalen zelf hun AOW-premie en ontvangen de AOW zonder verdere korting op het ambtelijk pensioen.

Vermindering van de buitensporig hoge pensioenrechten volgens de pensioenwet voor politieke ambtsdragers (ministers, staatssecretarissen, Tweede Kamerleden, gedeputeerden en wethouders) tot het peil van de ambtenaren.

3.2.2. Kinderbijslag/kinderaftrek

Het stelsel van kinderbijslag en kinderaftrek bij de loon- en inkomensbelasting moet worden vervangen door één regeling van gezinssubsidie. De hoogte hiervan zal beter zijn aangepast aan de werkelijke behoeften; rekening wordt gehouden met de draagkracht van de ouders en de leeftijd van de kinderen. Het stelsel van kinderbijslagen en kinderaftrek moet zodanig worden afgebouwd, dat de lagere inkomensgroepen er niet in inkomen op achteruit gaan. De maximum subsidie zal worden toegekend aan gezinnen met de laagste inkomens; deze zal gelijk zijn aan het gemiddelde netto-effekt van kinderbijslag en kinderaftrek voor het eerste kind thans. De noodzaak van gezinssubsidies wordt zoveel mogelijk beperkt door het totstandkomen van gratis voorzieningen rechtstreeks ten behoeve van het kind (crèches bijvoorbeeld).

3.2.3. Ziektekostenverzekering

Voor de organisatie van de gezondheidszorg en de kwaliteit ervan is de overheid uiteindelijk verantwoordelijk. Dit zal ook tot uiting moeten komen in een verdergaande invloed van de overheid op de gezondheidszorg dan die thans bestaat. De overheid moet naar een zo efficiënt mogelijke organisatie streven, wat ook inhoudt dat een norm van doelmatig beheer moet worden aangelegd bij een erkenningenbeleid voor ziekenhuizen.

Daartoe moeten de volgende maatregelen worden genomen:

- De AWBZ zal worden uitgebreid tot een algemene volksverzekering voor gezondheidszorg. Een eigen risico in enigerlei vorm moet worden ingevoerd, rekening houdend met het inkomen;

- Premieheffing naar draagkracht;
- Geen onderscheid tussen fonds- en partikuliere patiënten;
- Verschuiving van ziekenhuisopname naar poliklinische behandeling;
- Het tot stand komen van groepspraktijken eventueel met steun van de gemeente of het rijk;
- Strenger toezicht op farmaceutische producten ten aanzien van kwaliteit en prijs;
- Garanties voor de konsument op inspraak en medezeggenschap in alle sectoren en instellingen van de gezondheidszorg, die bij de uitvoering zijn betrokken;
- Vrije keuze van verzekeringsstelling.

3.2.4. Arbeidsongeschiktheidsverzekering

- De WAO moet worden uitgebreid tot een volksverzekering tegen arbeidsongeschiktheid, die geldt voor zelfstandigen, werknemers en van jongsaf voor gehandicapten; uitschakeling van de bedrijfsverenigingen; vrije keuze van instelling.

3.2.5. Werkloosheidswetgeving

Samenvoeging van de Werkloosheidswet en de Wet Werkloosheidsvoorziening (WWV) tot één regeling waarbij ten aanzien van werknemers ouder dan 55 jaar de maximumuitkeringsduur (2 of 2½ jaar volgens de huidige bepalingen) vervalt, zodat oudere langdurig werklozen het recht op 75 procent van het loon blijven behouden en geen beroep op de Bijstandswet hoeven te doen.

3.2.6. Makro-ekonomische aspecten sociale verzekering

Wat betreft de makro-ekonomische en sociale aspecten van het stelsel van sociale zekerheid, is D'66 van mening dat primair de nadruk moet liggen op het sociale aspect en niet op de invloed op de inkomenshervreiding, die ongetwijfeld ook bij de sociale verzekering aanwezig is.

De hierboven genoemde nieuwe onderdelen van het stelsel van sociale zekerheid zullen opnieuw leiden tot een stijging van de premiedruk. Er zal moeten worden gestreefd naar een zo groot mogelijke beperking van de stijging (gemiddeld in de komende vier jaar maximaal 0,75 procent). Om binnen die marge van 0,75 procent te blijven zal er naar een intensieve sanering en vereenvoudiging van het stelsel van sociale zekerheid moeten worden gestreefd. Daarvoor moet een staatscommissie worden ingesteld, waarbij met vrucht gebruik kan worden gemaakt van de rapporten van een aantal efficiencybureaus. Belangrijke besparing is voorts mogelijk door invoering van het door ons voorgestane stelsel van gezinssubsidies in plaats van kinderbijslag/afrek. Door het pensioen- en spaarloonplan van D'66 krijgt de regering de beschikking over een belangrijk instrument om de nationale besparingen op te voeren en de conjunctuur te beïnvloeden. Het bevordert bovendien de arbeidsmobiliteit omdat niemand bij overgang naar een andere werkkring kan worden gedwongen naar een andere spaar- of verzekeringsinstelling over te gaan en daardoor nadelen ten aanzien van zijn pensioenaanspraken te aanvaarden.

3.3. Fiscaal beleid

Met het instrument van de belastingen moeten naar de opvatting van D'66 de volgende doeleinden worden nagestreefd:

- a. de financiering van de overheidsuitgaven;
- b. het dienen van de sociale rechtvaardigheid door herverdeling van het inkomen;
- c. de beheersing van conjunctuurfluctuaties;
- d. de regulering van de ekonomische groei (door middel van investeringsaftrek en vervroegde afschrijving bijvoorbeeld);
- e. de beïnvloeding van het bestedingenpakket (bijvoorbeeld accijnzen op alcohol, motorrijtuigenbelasting).

3.3.1. De zwaarte van de belastingdruk

D'66 acht het onjuist de hoogte van de overheidsuitgaven a priori te fixeren op een bepaald percentage van het nationaal inkomen. Zij acht het niet uitgesloten dat, als gevolg van de uitdaging waarvoor onze samenleving in de toekomst zal worden gesteld, de overheidsuitgaven een groter percentage van het nationaal inkomen in beslag zullen nemen dan wij op dit moment redelijk en wenselijk achten. In de huidige omstandigheden is echter grote voorzichtigheid geboden dat de druk van belastingen en sociale premies niet sneller stijgt dan de samenleving kan inkasseren. Het gevolg, zichtbaar in onder meer afwenteling, ontduiking en verdere inflatie zou het tegendeel bewerken van wat wij willen.

ZIE VERDER VOLGENDE PAGINA

Met name is daarom aandacht nodig voor de tarieven van loon- en inkomstenbelasting welke in samenhang met de premies, bij de lagere middengroepen al tot een zeer grote marginale druk leiden. Verhoging van de belastingvrije voet zal dan ook in de komende jaren gepaard moeten gaan met verlichting van de druk in de middengroepen (van 25.000 gulden tot 40.000 gulden).

Hoewel D'66 voorts in principe voorstander is van een fiscaal vastgelegd maximum-inkomen (honderd procent in de bovenste schijf) zal invoering daarvan slechts mogelijk zijn als ook in internationaal verband de nodige maatregelen zijn genomen tegen belastingvlucht. In elk geval is een dergelijk maximum inkomen niet te bereiken via domweg door-trekken van het tarief. Overweging verdient boven de (momenteel hoogste) schijf van zeventig procent een schijf van honderd procent zonder tussenstappen.

3.3.2. Direkte en Indirekte belastingen

Aan verhoging van de indirecte belastingen zal in de komende jaren niet zijn te ontkomen. Enerzijds in het kader van de EEG-harmonisatie, anderzijds omdat de directe sfeer de premieheffing de tol eist. Bij verhoging van de indirecte belastingen zal met name het effect op het milieu moeten worden bezien. Nodig zijn: een nieuw BTW-tarief op luxe goederen en op milieuvervuilende en grondstoffenverkwistende produkten. Bij verhoging van de BTW worden primaire levensbehoeften ontzien, mede om inflatoire impulsen te onderdrukken. Uiteindelijk zal de belastingopbrengst ongeveer geleidelijk uit directe en indirecte belastingen moeten komen.

3.3.3. Vermogensbelasting

De belastingvrije voet in de vermogensbelasting wordt verhoogd tot ongeveer 110.000 gulden (waardevast). Bij deze belasting wordt een progressie in het tarief ingevoerd oplopend van 0,8 procent tot 1,2 procent.

3.3.4. Suksessie en schenkingsrechten

Bij de suksessierechten wordt een algemene vrijstelling van verkrijging van 140.000 gulden (waardevast) ingevoerd; de bestaande vrijstelling ten behoeve van de echtgenoot blijft gehandhaafd. De suksessie- en schenkingsrechten worden boven deze vrijstelling aanzienlijk verhoogd; er wordt een derde progressie in de tarieven ingevoerd, waarbij rekening wordt gehouden met de vermogenspositie van de verkrijger. Toepassing van een speciale regeling hierbij waardoor de voortzetting van kleine bedrijven, bijvoorbeeld in de land- en tuinbouw, niet in gevaar zal komen.

3.3.5. Fiskalisering premieheffing

De afzonderlijke premieheffing voor de volksverzekeringen moet worden afgeschaft; deze premies behoren te worden opgenomen in de tarieven van de loon- en inkomstenbelasting.

3.3.6. Aftrekposten inkomstenbelasting

Er komen stringenter bepalingen inzake de zogenaamde aftrekposten voor de belastingen, onder meer voor representatie en reiskosten. Er zal geen wijziging komen in de aftrekbaarheid van hypotheekrente voor de invoering van indexeringen (zie ook 4.2.).

3.4. Loon- en prijsbeleid

De uitgangspunten van het te voeren loon- en prijsbeleid liggen in de volgende punten besloten:

- Beteugeling van de inflatie is een strikte voorwaarde om het verworven welzijn niet ernstig in gevaar brengen. Daarbij dient bedacht dat juist de zwakkere groepen het sterkst van inflatie lijden.
- Waar mogelijk moet decentrale besluitvorming plaatsvinden en moet de centrale overheid niet verder gaan dan de randvoorwaarden aan te geven waarbinnen lonen en prijzen zich kunnen bewegen.
- Lonen en prijzen moeten steeds in integraal verband, dus samen met winst-inkomens, honoraria en door de overheid gevraagde tarieven worden bezien. Ook moet er wat dit betreft geen onderscheid zijn tussen lage (gebonden) inkomens en hoge (vrije) inkomens.

3.4.1. Konkreet zal in de beleidsvoering in de komende jaren moeten worden gestreefd naar:

- Stringente prijsbeheersing op basis van prijskalkulatievoorschriften

b. Centraal vaststellen van een (zo mogelijk meerjarig) centraal akkoord waarvan naleving moet kunnen worden afgedwongen

c. Het centraal akkoord moet betrekking hebben op alle inkomens uit arbeid. De overheid moet controlemogelijkheden hebben om de naleving bij de hogere inkomens te kunnen controleren

d. Streven naar prijskompensatie in de lonen op basis van na-indexering en gemengd in centen en procenten.

e. Zogenaamde verhogingen op grond van de groei van het nationaal inkomen (voor zover daar ruimte voor is) uitsluitend in centen

f. Streven naar verbetering arbeidsvoorwaarden in sekundaire sfeer (spaarloon/pensioen) en immateriële sfeer (arbeidstijdverkorting, scholing/opleiding).

3.5. Regionale politiek

3.5.1. De regionale politiek van de centrale overheid heeft (naast de ruimtelijke ordening) tot doel de evenwichtige spreiding van activiteiten en bevolking over de beschikbare ruimte te bevorderen.

Het stimuleringsbeleid in het bijzonder heeft tot doel het opheffen van achterstanden in werkgelegenheid zowel in kwalitatieve (hier scholingsnivo) als in kwantitatieve (aantallen arbeidsplaatsen) zin.

Tot de doelstellingen van het regionaal beleid en met name het selectieve investeringsbeleid behoort het opheffen van onevenwichtigheden op de deelmarkten van de arbeidsmarkt (kwalitatief werkgelegenheidsbeleid).

3.5.2. De verantwoordelijkheid voor het regionaal beleid wordt zoveel mogelijk gelegd bij de regionale bestuursorganen, de provincies, het Openbaar Lichaam Rijnmond alsmede de in de toekomst te creëren gewesten. Dit geldt zowel voor het stimuleringsbeleid als het sturend beleid (selectief investeringsbeleid).

De regionale planning moet door de verantwoordelijke bestuursorganen worden gecoördineerd, onderling alsmede in de grensprovincies met de ontwikkeling over de grens. De economisch-geografische gebieden die over de grenzen van provincie of land heenreiken moeten als één samenhangend geheel worden beschouwd.

3.5.3. Met spoed moet sektorsgewijze prioriteiten per regio worden vastgesteld (regionale planning), met inachtneming van de mogelijkheden van de vestigingsplaats (arbeidsaanbod, infrastructuur, ruimtelijke situering en milieu). Bij de hantering van de sektorpolitiek (industriepolitiek) moet rekening worden gehouden met de bestaande samenwerking tussen deze politiek en de regionale ontwikkeling. De instrumenten van regionaal beleid en die van de ruimtelijke ordening moeten gecoördineerd worden gehanteerd. Bij de toewijzing van de bevoegdheden van de bestuursorganen moet met deze coördinatie rekening worden gehouden.

3.5.4. Bij de uitstippeling van het regionaal beleid moeten de milieukonsequenties in aanmerking worden genomen. De ruimte tussen de bestaande regionale immisatie en de wettelijke toelaatbare immisatie mag niet worden opgevat als vrije ruimte die straffeloos kan worden opgevuld. Er moet een procedurele coördinatie plaatsvinden van regionale politiek en de hantering van hinderwet en milieuwetten.

3.5.5. Bij het stimuleringsbeleid moet verspilling van middelen worden voorkomen en de uit een tekort aan coördinatie resulterende tegenstrijdigheden worden opgeheven. Met name moet bij de creatie van haven- en industrieterreinen rekening worden gehouden met de mogelijkheid van een overproduktie van deze terreinen in West-Europa.

3.5.6. De op te richten Nederlandse Herstructureringsmaatschappij richt de haar ter beschikking staande financieringsmiddelen

a. op de economisch achtergebleven gebieden (met name het Noorden en Limburg);

b. op de gebieden waar door een verouderde structuur achterstanden dreigen te ontstaan (bijvoorbeeld Amsterdam). De maatschappij moet streven naar een flexibel beleid van directe deelneming in het particulier bedrijfsleven. Waar nodig kan de maatschappij initiatieven nemen tot oprichting van bedrijven. Bij dit beleid moet vooropstaan dat het niet in de bedoeling ligt permanente steun behoevende bedrijven op te richten of in het leven te houden.

3.5.7. De wet Selectieve investeringsregeling moet onverkort worden uitgevoerd. De normen die bij de uitvoering van deze wet worden gehanteerd moeten openbaar zijn. Het se-

lektief investeringsbeleid moet in overleg met het bedrijfsleven worden gehanteerd als instrument van "moral suasion" om te bereiken dat het bedrijfsleven zijn investeringsplannen aanpast aan de mogelijkheden van het betrokken gebied. Aldus kan worden voorkomen dat zonder noodzaak vergunningen worden aangevraagd die moeten worden afgewezen.

3.6. Het economisch stelsel

3.6.1. Aanpassing van het prijsmechanisme door de totale maatschappelijke kosten (inklusief de effecten ten aanzien van de vervuiling en de uitputting) in de prijzen op te nemen. Hierdoor zullen produkten en produktieprocessen die vuil zijn of tot uitputting leiden, worden tegengegaan. Bovendien zal een nieuwe welvaartsberekening moeten worden toegepast: de produktie van reinigingsapparatuur mag men bijvoorbeeld niet tot het nationaal inkomen rekenen.

3.6.2. De overheersende positie op de markt van de producent moet worden vervangen door een overheersende positie van de konsument. Hiertoe moet de rechtspositie van de konsument en van de konsumentenorganisaties in de wet worden geregeld, bijvoorbeeld op de volgende wijze:

- a. De gespecialiseerde en onafhankelijke konsumentenorganisatie (eventueel organisaties) krijgt de bevoegdheid ten aanzien van nader te bepalen, van belang zijnde, artikelen minimumkwaliteitseisen en kwaliteitsklassen vast te stellen met een dienovereenkomstige prijsindicatie. Deze artikelen moeten de konsument worden aangeboden met een authentiek keurmerk dat de gegevens omtrent kwaliteit en prijs vermeldt en ook aanvullende etikettering behelst, voorzover de konsumentenorganisatie die van belang acht;
- b. De instelling van een snelle, goedkope en gemakkelijke klachten- en beroepsprocedure voor de oplossing van geschillen tussen konsumenten en leverancier. De konsument die een artikel zonder keurmerk aanschafte, terwijl in de betreffende categorie wel keurmerkartikelen te koop zijn, verbeurt zijn recht op verhaal;
- c. Nader te noemen garantiebepalingen, leverings- en betalingsvoorwaarden, huurkontrakten en andere standaardregelingen betreffende overeenkomsten tussen konsument en leverancier behoeven de goedkeuring van de konsumentenorganisatie, willen zij rechtskracht hebben.
- d. "Gevolgschade", dat wil zeggen schade ten gevolge van het gebruik van artikelen met fabricage- c. q. installatiefouten, moet worden vergoed.

3.6.3. Invoering van een democratisch planningssysteem. De meerjarenplannen, die betrekking hebben op een aantal hoofdzaken van het beleid voor verschillende sectoren van het maatschappelijk leven, worden opgesteld in overleg tussen de overheid, het bedrijfsleven en de andere betrokken maatschappelijke organisaties (waaronder de konsumenten); ze worden aan het parlement voorgelegd. De plannen zijn bindend voor de overheidssector; voor het bedrijfsleven en de overige maatschappelijke organisaties geldt dat in principe alleen als zij dit zijn overeengekomen (zie hoofdstuk drie onder "Bewaking van de produktie-samenstelling").

3.6.4. Invoering van een meldingsplicht voor investeringen boven een bepaald bedrag. Hierdoor krijgt de overheid voor het te voeren beleid inzicht in de toekomstige ontwikkelingen van bedrijven, bedrijfstakken en regio's.

3.6.5. Invoering van een wettelijke regeling waardoor de overheid de bevoegdheid krijgt voorschriften te geven voor de bestemming van beleggingen van banken, verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen. De beleggers blijven daarbij een normale rentevergoeding ontvangen.

3.6.6. Verscherping van de anti-kartelwetgeving naar Amerikaans model, waardoor met name monopolievorming en bepaalde fusies kunnen worden tegengegaan en de regels van mededinging bij aanbesteding zullen worden herzien.

HOOFDSTUK VIER: RUIMTELIJKE INRICHTING EN VOLKSHUISVESTING

4.1. Ruimtelijke ordening

4.1.1. Doelstellingen.

Een betere regionale spreiding van bevolking, werkgelegenheid en welzijnvoorzieningen;

Bundeling van de stedelijke beschouwing, handhaving van open ruimten;

Een grotere integratie van woon- en werkgebieden, behalve waar sprake is van bedrijven die overlast kunnen veroorzaken;

Versterking van de woonfunctie van de binnensteden;

3.7. Democratisering arbeidsverhoudingen

3.7.1. Wijziging van de wet op de ondernemingsraden (WOR), waardoor in ondernemingen waar de werknemers zich hiervoor uitspreken, de ondernemingsraad (OR) wordt vervangen door een personeelsraad (PR), uitsluitend bestaande uit door het personeel gekozen leden met een personeelslid als voorzitter. Toekenning medebeslissingsrecht (vetorecht) aan de PR voor alle ingrijpende besluiten ten aanzien van het ondernemingsbeleid (fusie, sluiting, verplaatsing), de grondslagen van het personeelsbeleid en de benoeming/ontslag van bestuurders en leidinggevende funktionarissen, mogelijkheid van beroep hierbij voor de ondernemer wanneer overeenstemming ontbreekt bij fusie, sluiting en verplaatsing. Toekenning van de bevoegdheid aan de PR om met de ondernemer over arbeidsvoorwaarden zelfstandig overeenkomsten aan te gaan, met inachtneming van landelijk of bedrijfstakgewijs vastgestelde, bindende normen. Toekenning aan de PR van het recht van enquête.

3.7.2. Invoering van een wettelijke regeling die aan werknemers binnen het bedrijf het recht op vrijheid van vereniging en het recht op vrijheid van meningsuiting garandeert en waarbij de rechten van de werknemersvakverenigingen voor het bedrijvenwerk ten behoeve van hun leden worden aangegeven. Volgens deze regeling zullen organisaties, die op grond van hun ledental binnen het bedrijf representatief moeten worden geacht voor één of meer groepen van het personeel, met name het recht hebben: binnen het bedrijf met hun ledengroep te vergaderen en interne communicatiemiddelen te gebruiken. Hierbij kunnen de vakverenigingen op ondernemingsniveau hun leden vertegenwoordigen, terwijl het personeel als geheel wordt vertegenwoordigd door de PR/OR.

3.7.3. Invoering van een wettelijke regeling waarbij grote vennootschappen worden verplicht aan de PR/OR een sociaal jaarverslag uit te brengen, op te stellen volgens wettelijke normen zoals bij de wet op de jaarrekening.

3.7.4. Invoering van gekozen personeelsraden bij de overheidsdiensten en -bedrijven, met aan de overheidstaak aangepaste bevoegdheden. Totstandkoming van een wettelijk kader voor aangepaste vormen van bedrijfsdemocratie in de kleine bedrijven (bijvoorbeeld door middel van een personeelsvergadering of aanwijzing van een vertrouwensman).

3.7.5. Bevordering van experimenten met werknemerszelfbestuur, met name in bedrijven waarin de overheid participeert c. q. garanties stelt, waarbij de beheersrechten door de leden van de arbeidsorganisatie worden uitgeoefend en kapitaal op kontraktuele basis wordt aangetrokken. Hierbij zou bijvoorbeeld aan aandeelhouders alleen het recht kunnen worden gegeven invloed uit te oefenen op de besturing van de onderneming als zij zich gedurende langere tijd kontraktueel aan de onderneming verbinden; in dit kontrakt moet ook worden vastgelegd op welke beleidsterreinen het bestuur aan hen verantwoording is verschuldigd. Bevordering van experimenten met alternatieve werkorganisatievormen op basis van zo groot mogelijke individuele en groepszelfstandigheid, zowel in het bedrijfsleven als bij de overheid.

3.7.6. Wettelijke regeling van de representativiteit van werknemers- en werkgeversvakverenigingen onder meer in verband met de vertegenwoordiging bijvoorbeeld van organisaties van hoger personeel in bestuurs- en overlegorganen, die nog niet via verkiezingen worden samengesteld en bij het afsluiten van cao's; bepaling van de representativiteit op grond van getalsverhoudingen.

Veiligstellen van natuurgebieden, onder meer de Veluwe, Mergelland, IJsselmeer.

4.1.2. Wettelijke instrumenten.

A. Aanvulling van de wettelijk voorgeschreven procedures bij streek- en bestemmingsplannen teneinde de inspraak van de gekozen volksvertegenwoordigers en de burgers te garanderen.

Dit geldt met name ten aanzien van de voorschriften met betrekking tot:

ZIE VERDER VOLGENDE PAGINA

- de te stellen kwalitatieve eisen aan de plannen;
- de openbaarmaking van de plannen;
- de lengte van de procedures;
- het emanciperen;
- de beroepsprocedures.

B. Instelling van een nieuwe wettelijke procedure voor plannen die van zwaarwegende betekenis zijn voor het landelijk beleid inzake de ruimtelijke ordening (bijvoorbeeld ten aanzien van de lucht- en zeehavens, industriespreiding, openbaar vervoersnet, militaire oefenterreinen, leidingtracés) teneinde de inspraak van de gekozen volksvertegenwoordigers en de burgers te waarborgen.

C. Inspraak van de bevolking bij de beleidsvoorbereidingen van ruimtelijke plannen met name bij stadsvernieuwingen (geen beslissing door kolleges van burgemeester en wethouders en gemeenteraden over sloopplannen zonder inspraak van de wijkbewoners vooraf). De huidige inspraakmogelijkheden achteraf (bezwaarschriften, beroep, hoger beroep) zijn onvoldoende en weinig effectief. Verder moet worden voorgeschreven dat bij belangrijke ruimtelijke projecten (bijvoorbeeld: bedrijfsvestigingen) de milieu-effecten openbaar worden gemaakt.

4.2. Volkshuisvesting

4.2.1. Huur- en subsidiebeleid

Door het invoeren van een nieuwe methode van huurberekening gebaseerd op indexering van huur gekoppeld aan de financiering met waardevast geïndexeerde leningen, kunnen de aanvangshuren van woningen aanmerkelijk lager worden dan bij het huidige systeem.

De bestaande regelingen van huurharmonisaties- en huurliberalisatie moeten worden vervangen door een regeling waardoor de minister van volkshuisvesting de bevoegdheid krijgt de huurverhogingen aan een maximum te binden.

Voor de huur- en koopprijzen van onroerende goederen (huizen, bedrijfspanden, grond) moet een wettelijke regeling komen zoals de prijzenwet. In dit kader kan dan ook de voorgestelde nieuwe huurberekening voor woningen worden voorgeschreven.

4.2.2. Stadsvernieuwing.

Het steunen van acties van bewonersgroepen tegen de sloop van goede of goed te verbeteren woningen. Het stoppen van afbraak en het veel meer nadruk gaan leggen op woning- en wijkverbetering.

4.2.3. Eigen woningbezit.

Bevordering van het eigen woningbezit en gemeenschappelijk bezit van woningen; democratisering en woningbouwcorporaties (onder meer door afschaffing van de stichtingsvorm); vorming van bewonersvertegenwoordigingen per complexe huurwoningen.

4.2.4. Verbetering isolaties

De normen en de controle van de kwaliteit van woningen moeten worden verbeterd, in het bijzonder t. a. v. geluidshinder en warmte-isolatie. Gezien het grote aandeel dat de ruimteverwarming heeft in het totaal (meer dan 25 procent van de energiekonsumptie) moet in de bouw een betere thermische isolatie worden toegepast.

4.2.5. Grondpolitiek.

De waardestijging van onroerende goederen die het gevolg is van overheidsactiviteiten valt toe aan de gemeenschap. De waardering bij ontgensing gebeurt in principe op basis van de gebruikswaarde

4.3. Verkeer en vervoer

4.3.1. Het verkeer- en vervoersbeleid moet een integrerend onderdeel uitmaken van het ruimtelijk beleid. Bij het planologisch beleid moet de nadruk liggen op het terugdringen van het woon-werkverkeer, waardoor naast vermindering van de investeringen ten behoeve van de infrastructuur ook een halt wordt toegeroepen aan het steeds stijgend percentage van het nationaal inkomen dat in Nederland wordt uitgegeven aan verplaatsingsbehoeften.

4.3.2. Prioriteit moet worden toegekend aan verbetering van bestaande en aanleg van nieuwe voorzieningen voor het openbaar vervoer. Uitgaande van het optimaal functioneren van het openbaar vervoer, moet het overige verkeer zo effectief mogelijk worden geregeld binnen de overblijvende ruimte.

4.3.3. Het openbaar vervoer in agglomeraties moet zich aan de gebruiken presenteren als één geheel. Integratie van buslijnen (streekvervoer en stadsbus), coördinatie van railvervoer (gemeentelijke vervoerbedrijven en Nederlandse Spoorwegen) en gelijkschakeling van tariefstelsel en overstapfaciliteiten zijn hiertoe de belangrijkste middelen.

4.3.4. Gemeenten moeten in gezamenlijk overleg in agglomeratieverband gebruikmaken van de mogelijkheden geboden in de ministeriële beschikking (minister van verkeer en waterstaat, 3 maart 1967) om voor werken voor het openbaar vervoernet bijdragen te verkrijgen. De te subsidiëren werken moeten passen in een op deskundig onderzoek berustend verkeers- en vervoersplan dat is opgemaakt in het kader van een intergemeentelijk structuurplan. Voorts moet elk verkeers- en vervoersplan een verkeerscirculatieplan bevatten dat op logische wijze moet aansluiten op bestaande of geprojecteerde voorzieningen in aan die agglomeratie aangrenzende gemeenten.

4.3.5. De mogelijkheid moet worden onderzocht of taken en bevoegdheden van de centrale overheid, thans in handen van de commissie vervoersvergunningen, kunnen worden gedelegeerd aan nieuw in het leven te roepen beheerslichamen in handen van de agglomeratiegemeenten. Deze beheerslichamen dragen het openbaar vervoer op aan die ondernemingen die het meest efficiënt werken.

4.3.6. De exploitatietekorten van het openbaar vervoer moeten door de rijksoverheid worden gedragen aan de hand van nader vast te stellen normen. Deze normen moeten een optimaal functionerend openbaar vervoer garanderen en het bedieningsnivo niet aantasten.

4.3.7. De taxi moet worden erkend als openbaar vervoermiddel. Deze erkenning houdt in enerzijds versterkte overheidsinvloed op het taxiwezen, anderzijds het verlenen van ruime faciliteiten.

4.3.8. Zolang nog geen Algemeen Verkeersfonds is opgezet ter financiering van de hele infrastructuur moet thans worden overwogen om aan het Rijkswegenfonds middelen te onttrekken ten behoeve van de financiering van investeringen van parkeerakkomodaties voor personenauto's aan de rand van steden die door parkeeroverlast worden gekweld. De huidige gemeentelijke financiën zijn niet toereikend om die voorzieningen te financieren. De voeding van het Rijkswegenfonds moet daartoe worden aangepast. Gemeenten moeten hun parkeerbeleid op die akkomodaties afstemmen. Lang parkeren in binnensteden moet sterk worden teruggedrongen.

4.3.9. Er moet een zodanige kentekenregistratie komen dat afgifte van kentekenbewijzen slechts dan plaatsvindt indien gebruiker aantoonbaar dat zowel aan de plicht tot voldoening van de motorrijtuigenbelasting als aan het sluiten van de benodigde assurantiën is voldaan (Engels- Zwitsers of Spaans systeem).

4.3.10. Erkenning van de voetganger als belangrijkste weggebruiker vereist dat de drie aspecten: veiligheid, bewegingsruimte of stadsbeleving ten grondslag moeten liggen aan voorzieningen zoals bijvoorbeeld voetgangersgebieden.

4.3.11. De mogelijkheid om per (brom)fiets door te dringen tot in het hart van steden moet behouden blijven. Wielrijdsroutes moeten worden aangelegd waarbij rekening moet worden gehouden met de grote "omrij-gevoeligheid" van dit vervoermiddel.

4.3.12. Ten aanzien van het nationale- en internationale goederenvervoer over de weg moeten maatschappelijke factoren als milieu, veiligheid, energietekorten en ruimtegebruik in het beleid worden betrokken. Vervoerverboden moeten worden overwogen voor die goederen die om eerder bedoelde redenen niet via de weg behoeven te worden getransporteerd. Invoeren van het prijsmechanisme ter bevordering van bijvoorbeeld de gewenste overheveling van de weg naar de rail impliceert het risico dat Nederlandse havensteden aan- en afvoertrafiek gaan ontvallen ten gunste van buitenlandse EEG-havens.

Als U midden in de jacht van alledag de rust zoekt voor een kongres, centraal in het land wilt zitten en dat vleugje extra persoonlijke noot wilt hebben, neemt U dan eens koptakt op met de directie van de Agnietenhof in Tiel.

HOOFDSTUK VIJF: ONDERWIJS EN KULTUUR, REKREATIE EN MAATSCHAPPELIJK WERK

5.1. Onderwijs

Dit hoofdstuk is niet ingevuld, omdat de werkgroep -als gevolg van niet meer functioneren- geen bijdrage heeft geleverd.

5.2. Cultuur, recreatie en maatschappelijk werk

Ondanks alle andersluidende beloften is de tekst van dit hoofdstuk niet tijdig bij de redactie ingeleverd.

HOOFDSTUK ZES: VOLKSGEZONDHEID EN BEVOLKINGSPOLITIEK

6.1. Gezondheidszorg

6.1.1. Gestreefd moet worden naar de totstandkoming van een Wet Gezondheidsvoorzieningen die de mogelijkheid moet openen een logisch sluitend net van samenhangende gezondheidsvoorzieningen te creëren en integratie te bewerkstelligen tussen de gezondheidszorg enerzijds en de maatschappelijke dienstverlening anderzijds.

6.1.2. De zorg voor de gezondheid omvat positieve, preventieve en curatieve activiteiten. Positieve zorg is gericht op het scheppen van gezonde levensomstandigheden, onder meer door middel van gezondheidsvoorlichting en opvoeding. Preventieve zorg is te onderscheiden in primaire preventie, gericht op het voorkómen van ziekte en stoornissen en sekundaire preventie, gericht op opsporing, vroegtijdige diagnostiek en behandeling. De allokatie van middelen en de structurering van de gezondheidszorg moeten een evenwichtige verhouding tussen deze drie aspecten van de gezondheidszorg tot doel hebben.

6.1.3. Een volksverzekering, waardoor een integrale financiering van alle vormen van gezondheidszorg wordt gewaarborgd, moet in de plaats komen van Ziekenfondswet, AWBZ en de vele subsidieregelingen voor de maatschappelijke gezondheidszorg en de ambulante geestelijke gezondheidszorg (zie 3.2.3.).

6.1.4. De levensvatbaarheid van regionale gezondheidsdiensten zal op korte termijn moeten worden bestudeerd. Aan deze diensten kunnen taken van de provinciale kruisverenigingen, de GGD's, de schoolgeneeskundige diensten, de bureau's voor geestelijke gezondheidszorg, de verenigingen voor tbc-bestrijding, de jeugd tandverzorging en dergelijke worden overgedragen. Om een gedegen beeld te kunnen krijgen of een dergelijke regionale dienst "werkt" zou een pilot area moeten worden aangewezen, waarin een experimentele dienst kan worden opgezet.

6.1.5. Het functioneren van het wijkgezondheidscentrum als basis voor de eerste lijnsgezondheidszorg moet met voorrang worden onderzocht. Ook hier kan worden gedacht aan het aanwijzen van één of enkele "pilot area's".

In het wijkgezondheidscentrum kunnen op vrijwillige basis samenwerken: huisartsen, wijkverpleegkundigen, vroedvrouwen, maatschappelijk werkers en tandartsen. Deze disciplines zullen worden ondersteund door apothekers, pastores, fysiotherapeuten en de verschillende disciplines uit de distrikt-gezondheidsdiensten als bedoeld onder 6.1.3.

6.1.6. De wijkgezondheidscentra zullen per regio kunnen worden gesteld onder leiding van een gemengd regionaal bestuur (bestaande uit vertegenwoordigers van de overheid, de medewerkers en de "konsumenten"). De wijkgezondheidscentra zullen zodanige relaties met de distrikt-gezondheidsdiensten, ziekenhuizen en verpleeghuizen uit het verzorgingsgebied moeten hebben, dat gegevensuitwisseling over patiënten snel kan plaatsvinden.

6.1.7. De ziekenhuizen zullen tezamen met de verpleeghuizen een logisch sluitend net van tweede-lijns voorzieningen moeten vormen. Dit eist een normstelling van overheidsweg, gebaseerd op behoeftenbepaling. Regionaal zullen de ziekenhuizen de functies moeten afbakenen. In plaats van de huidige bestuursstructuur (gekenmerkt door autonomie per individueel ziekenhuis) die niet meer voldoet, zullen ook de intramurale instellingen kunnen worden beheerd door de al genoemde regionale besturen. Deze zullen derhalve verantwoordelijk zijn voor de wijkgezondheidscentra (= de regionale gezondheidsdiensten en de intramurale voorzieningen). Alleen op deze wijze is per regio een werkelijke integratie van de gezondheidszorg te effectueren. De regionale besturen zullen op hun beurt verantwoording schuldig zijn aan een nationale instantie, die eveneens uit vertegenwoordigers van de overheid en de bevolking is samengesteld.

6.1.8. De positie van de medische specialisten in de ziekenhuizen zal zodanig moeten worden gewijzigd, dat de specialisten meer verantwoordelijkheid kan worden gegeven voor het functioneren van het ziekenhuisbedrijf. De beslissing klinisch of poliklinisch behandelen van een patiënt mag geen financiële voor- of nadelen voor de specialist inhouden.

Door deze en andere regelingen moet worden bevorderd dat patiënten zoveel als mogelijk poliklinisch worden behandeld.

6.1.9. De vraag naar kuratief-restauratieve tandheelkundige hulp zal in de naaste toekomst nog sterk toenemen, als gevolg van de toeneming van behandelingsmogelijkheden en van de "gebitsbewustheid". Hierdoor zal een nog ernstiger diskrepantie tussen vraag en aanbod ontstaan, die niet op korte termijn kan worden weggewerkt. In deze situatie verdient het overweging om het verzorgingspakket voor de volwassenen te beperken ten gunste van een werkelijk goede verzorging van de jeugd. Voorts moet ernstig worden overwogen om door een actief vestigingsbeleid tot een betere spreiding van beschikbare tandartsen te komen. Voorkeur gaat uit naar integratie in wijkgezondheidscentra.

6.1.10 De mogelijkheden moeten worden onderzocht om een belangrijk deel van de dagelijkse werkzaamheden van de tandartsen te delegeren aan medewerkers met een aanzienlijk lager opleidingsnivo, in het bijzonder ten dienste van de georganiseerde verzorging van de jeugd.

6.1.11. Het onderzoeksbeleid voor de gezondheidszorg moet worden gecentraliseerd en versterkt. In het algemeen kan worden gezegd, dat nog steeds het zuiver medisch onderzoek meer aandacht krijgt dan onderzoek naar organisatie- en managementproblemen in de gezondheidszorg. Er moet daarom met spoed een onderzoeksinstituut komen, dat zich bezig houdt met vraagstukken op het gebied van organisatie, planning, evaluatie, personeelsvoorziening, financiering, management en dergelijke voor de gezondheidszorg als totaliteit en dat met de begeleiding van herstructureringsprojecten zou kunnen worden belast. Door het ontwikkelen van de techniek van kosten-baten-analyse zullen prioriteiten beter kunnen worden gesteld. Daarnaast verdient onderzoek naar de mogelijkheden voor effectieve preventie meer aandacht.

6.1.12. Een nationaal instituut zal moeten worden belast met het verzamelen, opslaan en bewerken van alle gegevens met betrekking tot de gezondheidstoestand van de bevolking en de gezondheidszorg die wordt verstrekt. De gegevensverzameling wordt nu gedaan door te veel verschillende instituten en de gegevens zijn niet betrokken op elkaar, en zijn veelal niet openbaar.

6.1.13. De rekrutering en opleiding van alle werkers in de gezondheidszorg zal als één kompleks moeten worden onderzocht en gehanteerd. De opleiding van verpleegkundigen moet losgemaakt van de instellingen. Integratie van A-, B- en Z-opleiding in scholen. Bij de opleiding van de medici moeten de niet-akademische ziekenhuizen zoveel mogelijk worden ingeschakeld, evenals de (daarvoor speciaal aan te wijzen) huisartsen. In samenhang hiermee is het van het grootste belang dat voor de praktische opleiding van de huisarts op korte termijn een bevredigende financiële regeling wordt getroffen.

6.1.14. Naast de opleiding tot huisarts en tot klinisch specialist vraagt de opleiding tot sociaal-geneeskundige en de voorbereiding op leidinggevende functies in de gezondheidszorg om een meer professionele aanpak. Deze opleidingen moeten worden gekonsentreerd in een "School of Public Health". In een dergelijke post-universitaire onderwijsinstelling zouden opleidingen en bijscholingen moeten worden gegeven voor bepaalde functies van artsen, verpleegkundigen, tandartsen, managers, economen, maatschappelijk

ZIE VERDER VOLGENDE PAGINA

werkenden en dergelijke. Konform de eisen van de WHO zal in een "School of Public Health" ook onderzoek worden verricht en diensten worden verleend aan instellingen voor gezondheidszorg.

6.1.15. Het gescheiden functioneren van psycho-sociale begeleiding en psychiatrische behandeling moet als ondoelmatig worden beschouwd. Het verdient de voorkeur dat psychiatrische hulpverlening zo mogelijk wordt geboden door multidisciplinaire teams, die wisselend van samenstelling kunnen zijn. In een dergelijk team kunnen zitting hebben: de betrokken huisarts, de psychiater, de psycholoog, de sociaal-psychiatrische verpleegkundige en eventueel andere disciplines. De hulpverlening zal er op moeten zijn gericht de patiënten/kliënten slechts bij uiterste noodzaak uit de samenleving te halen. Dit betekent dat opname van de psychiatrische patiënt slechts dan kan worden overwogen als dit duidelijk een beter alternatief is voor een adequate ambulante behandeling. De beslissing over opname van een psychiatrische patiënt zal door bovengenoemd team worden genomen. Het team is eveneens verantwoordelijk voor de continuïteit van de begeleiding van de patiënt, vóór, tijdens en na de opname. De psychiater zal ruime consultatiemogelijkheden moeten bieden voor de huisartsen die met psychiatrische problemen van hun patiënten worden gekonfronteerd.

6.1.16. Om te komen tot een adequate geneesmiddelenvoorziening (buiten de intramurale instituten) is het dringend noodzakelijk dat de taak en functie van de apotheker opnieuw wordt geformuleerd. De apotheker zal nauwer bij de behandeling van de patiënt moeten worden betrokken. Zijn farmaceutische en ook farmakologische kennis zal volledig ten dienste van de huisarts en de patiënt moeten staan. Daarom zal de apotheker zijn plaats in het wijkgezondheidscentrum moeten innemen. De ontkoppeling van het inkomen van de apotheker van de omzet van de apotheek moet worden nagestreefd in het kader van het tot stand brengen van een adequate geneesmiddelenvoorziening, omdat niet kan worden getolereerd dat de apotheker een "premie" ontvangt als gevolg van een overconsumptie van geneesmiddelen, noch dat hij inkomen derft doordat hij samen met de huisarts met succes de overconsumptie weet in te dammen.

6.1.17. De lijders aan bepaalde chronische c. q. langdurige ziekten zoals: cara, reuma, hart- en vaatziekten, nierziekten en dergelijke moeten niet alleen medisch-technische aandacht krijgen, maar zullen moeten kunnen steunen op begeleiding van daartoe in het leven geroepen multidisciplinaire teams. Het verdient aanbeveling om met dergelijke teams te gaan experimenteren. De thans op enige plaatsen in voorbereiding zijnde en de al geïnstalleerde "astmateams" zouden daarvoor model kunnen staan.

6.2. Bevolkingspolitiek

6.2.1. Er is nog onverminderd behoefte aan bevolkingspolitiek, dat is een actief overheidsbeleid om de bevolkingsgroei ten minste tot staan te brengen.

6.2.2. Taak van democratische bevolkingspolitiek.

Democratische bevolkingspolitiek moet het mogelijk maken dat de mentaliteit van de bevolking zodanig verandert dat:
- men zich bewust wordt van de consequenties van voortdurende bevolkingsgroei en dus kleine gezinnen algemeen als wenselijk gaat beschouwen;
- geen ongewenste kinderen worden verwekt;

Tiel, in het groene hart van Nederland

Tiel, in het centrum van de Betuwe, de stad van Flipje, maar ook de stad van de grootste vlakglasfabriek van West-Europa en vooral TIN-stad, biedt U verpozing in de groenstrook van Midden-Nederland. Omzoomd door de grote rivieren ligt het buiten de drukte van de randstad, maar dank zij de goede verbindingen is de Agnietenhof in korte tijd bereikbaar.

- het sociaal aanzien van ongehuwden en kinderloze echtparen verbeterd.

6.2.3. Maatregelen.

Voorlichting

De overheid geeft systematisch voorlichting - met inschakeling van de publiciteitsmedia en zo mogelijk van maatschappelijke groeperingen en instellingen - over de verantwoordelijkheid van de ouders voor de gevolgen op langere termijn van grotere kindertallen. In dit kader wordt er propaganda gevoerd voor kleine kindertallen.

Planning

Bij uit te voeren studies en te vormen plannen betreffende lange-termijnontwikkelingen (bijvoorbeeld inzake ruimtelijke ordening, woningbouw, milieubeheer, gezondheidszorg, onderwijs, industrialisatie, verkeer, nationaal inkomen per hoofd, benodigde belastingsopbrengst) moet de groei van het inwonertal als een variabele faktor worden ingevoerd. Hiervoor moeten telkens voor enige duidelijk te onderscheiden graden van bevolkingsgroei alternatieve prognoses en plannen worden uitgewerkt, zodat de consequenties van het groeitempo van de bevolking duidelijk worden. De zijn verantwoordelijkheid voelende burger kan deze consequenties laten meewegen bij het bepalen van zijn wensen ten aanzien van de gezinsgrootte.

6.2.4. Kennis en middelen.

Voorwaarde voor het werkzaam kunnen zijn van bevolkingspolitiek is dat de mensen over de kennis en de middelen beschikken om het door hen gewenste kindertal te bereiken op het door hen gewenste tijdstip. Ook afgezien van bevolkingspolitieke motieven moet het arsenaal van mogelijke middelen aan alle mensen ter beschikking staan. Dat betekent:

- seksuele voorlichting op scholen voor basis- en voortgezet onderwijs in een breed kader, waarin opgenomen demografie, voortplantingsleer en anti-konseptie;
- verbetering van de kennis en de mentaliteit van huisartsen en anderen die werkzaam zijn in de welzijnssector, op het gebied van de anti-konseptie;
- stimulering van het gebruik en ruime beschikbaarstelling van voorbehoedsmiddelen tegen lage prijs, ook in automaten langs de openbare weg;
- vergemakkelijking van vrijwillige sterilisatie; deze ingreep moet in het pakket van ziekenfonds en ziekteverzekering zijn opgenomen;
- stimulering van het onderzoek naar verbeterde en algemeen bruikbare anti-konseptionele middelen.

6.2.5. Gewenste gezinsgrootte.

Zo lang de anti-konseptie in Nederland nog zo gebrekkig wordt toegepast is abortus als noodmaatregel helaas onmisbaar om het aantal ongewenste geboorten en het daarmee gepaard gaande leed voor de kinderen en de ouders met hun gezinnen te beperken. Andere maatregelen om zoveel mogelijk kinderen "gewenst" te doen zijn:

- vergemakkelijking van het afstand doen;
- vereenvoudiging van de adoptie-procedure voor Nederlandse en buitenlandse pleegkinderen.
- instelling van instanties waaraan pasgeborenen anoniem kunnen worden afgestaan;
- vergemakkelijking van de kunstmatige donor-inseminatie en opnemng daarvan in het ziekenfondspakket.

Maatregelen mede om andere redenen

Een aantal maatregelen dat wenselijk is uit een oogpunt van bevolkingspolitiek is ook om andere redenen geboden:

- opheffing van diskriminatoire maatregelen jegens ongehuwden en kinderloze echtparen, bijvoorbeeld op het gebied van woningbouw, woningtoewijzing, belastingwetgeving, suksessierecht en pensioenregelingen;
- uiteindelijke vervanging van het bestaande stelsel van kinderbijslagen en kinderaftrek bij de loon- en inkomstenbelasting door één regeling van gezinssubsidie die geleidelijk wordt vermindert, maar zó dat de lagere inkomens niet achteruit gaan. (zie 3.2.2.)
- afremming van immigratie en bevordering van repatriëring van buitenlandse werknemers; stimulering van emigratie;
- de bevordering van deelname aan het arbeidsproces van vrouwen met gezinsverantwoordelijkheid die dit wensen;
- bij de ontwikkelings samenwerking verlening van hoge prioriteit aan hulp voor de uitvoering van programma's gericht op vermindering van de bevolkingsgroei.

HOOFDSTUK ZEVEN: BUITENLANDS BELEID EN DEFENSIE

7.1. Verenigde Naties

7.1.1. Er mag niet worden berust in de tegenwoordige toestand van internationale anarchie en machteloosheid van de Verenigde Naties. De grote problemen van deze tijd (armoe-de, bewapeningswedloop, bevolkingsexplosie, milieuv-ervuiling, grondstoffenverspilling) kunnen niet zonder inten-sieve samenwerking worden opgelost.

7.1.2. Het lidmaatschap van de Veiligheidsraad moet wor-den aangepast aan de reële verantwoordelijkheden in de we-reld. Het zou onjuist zijn het permanente lidmaatschap met veto-recht te koppelen aan het bezit van grote militaire macht. Landen als Japan en India moeten spoedig een per-manent lidmaatschap verkrijgen. Beperving van het veto-recht verdient serieuze overweging.

7.1.3. Een VN-vredesmacht moet worden geschapen zowel voor vredesoperaties als voor dwangacties. Een speciaal fonds moet worden ingesteld ter financiering van militaire VN-operaties. De hoogte van de bijdragen moet worden ge-relateerd aan de hoogte van de nationale defensie-uitgaven met dien verstande dat de permanente leden van de Veiligheidsraad ekstra bijdragen.

7.1.4. Er moet een hoge commissaris voor de rechten van de mens worden aangesteld met de bevoegdheid zelfstandig over de handhaving van de mensenrechten in de lidstaten te rapporteren en de rol van internationaal ombudsman te vervullen.

7.2. Rechten van de mens

7.2.1. Aan de totstandkoming en effectuering van internatio-nale verdragen betreffende de rechten van de mens moet Ne-derland zo actief mogelijk meewerken. Daartoe is het van belang dat het Nederlandse aandeel in de voorbereidende commissies en vergaderingen optimaal is en dat de internatio-nale verdragen zo snel mogelijk door de Eerste en Twee-de Kamer worden behandeld en vervolgens worden geratifi-ceerd eventueel met aanpassing van de bestaande wetgeving. Met name geldt dit voor de "Covenants" van 1966 inzake de burgerlijke en politieke rechten en de economische, sociale en kulturele rechten. Ten aanzien van verdragen die door Nederland wel zijn ondertekend maar nog niet in werking zijn getreden, moet het object en het doel van die verdragen al zoveel mogelijk worden nageleefd. Ook aan niet-gouver-nementele organisaties die werkzaam zijn op het terrein van de rechten van de mens zoals Amnesty International en de Internationale Commissie van Juristen, moet overheids-steun worden verleend.

7.2.2. De minister van justitie ziet er op toe dat de in wer-king getreden verdragen binnen en buiten het overheidsappa-raat nauwlettend worden gehandhaafd. De vreemdelingenzaken verdienen hierbij bijzondere aandacht.

7.2.3. In het onderwijs wordt aan de rechten van de mens ruime aandacht besteed.

7.3. Ontwikkelingssamenwerking

7.3.1. Nederland streeft naar een ontwikkelingsstrategie die is gebaseerd op de navolgende doelstellingen:

- een herstructurering van de wereldeconomie overeen-komstig de beginselen van een meer rationele arbeidsverde-ling;
- in het ontwikkelingsproces moet sociale en economische groei ten dienste staan van sociale gerechtigheid en self-reliance; niet de economische groei maar het totale welzijn van de mens in zijn sociale kontekst is het laatste criterium voor de zinvolheid van ontwikkelingsarbeid;
- bijzondere aandacht moet dan ook worden besteed aan processen van bewustwording en van stimulering van mensen in de derde wereld tot ontplooiing van eigen krachten en mo-gelijkheden;
- men moet ervoor zorgen dat de vruchten van economische en sociaal-kulturele ontwikkeling niet voorbehouden blijven aan kleine al geprivilegeerde groepen maar ten goede komen aan alle lagen van de bevolking, speciaal aan de allerarms-ten.
- het ontwikkelingsproces moet zijn gericht op een authen-tieke maatschappij-opbouw, in zowel politiek als economisch en sociaal-kultureel opzicht;
- erkenning dat er een nauwe samenhang bestaat tussen de sociaal-ekonomische politiek in Nederland (rechtvaardiger en evenwichtiger inkomensverhoudingen) en het politieke be-

leid inzake ontwikkelingsstrategie; deze samenhang moet zo-wel aan jongeren als ouderen duidelijk worden gemaakt door onderwijs en een actief voorlichtingsbeleid.

7.3.2. De Nederlandse publieke hulpverlening zal in de ko-mende drie jaar moeten stijgen tot anderhalf procent van het nationale inkomen. Deze hulp te berekenen na aftrek van zowel rente als afflossingsbetalingen. Deze hulp zal in het bijzonder worden gericht op landen, organisaties en be-wegingen die ernst maken met sociale en economische struk-tuurhervormingen ten gunste van de gehele bevolking en zal de ongelijkheid en werkeloosheid niet mogen bevorderen.

7.3.3. De kwaliteit van de hulpverlening wordt verhoogd door:

a. het in de toekomst uitsluitend verstrekken van schenkin-gen en renteloze leningen;

b. het verlenen van ongebonden hulp, liefst via internatio-nale organen maar in bepaalde gevallen ook bilateraal (bevrij-dingsbewegingen en bevolkingsgroepen in diktatoriaal gere-geerde landen);

c. het kwijtschelden c. q. consolideren van schulden van ontwikkelingslanden die een grote schuldenlast dragen.

7.3.4. De relatie tussen EEG-landen en arme landen moet prevaleren boven de gevestigde belangen van de EEG-lid-staten en de geassocieerde landen, boven die van de EEG en de Verenigde Staten en boven die van de EEG en de landen van het Oostblok. Openstellen van de EEG-markt voor in-dustriële exportproducten en halffabrikaten, verwerkte landbouwproducten hierbij inbegrepen, uit de ontwikkelings-landen via deelneming aan een algemeen, niet wederkerig preferentie-stelsel.

7.3.5. Instellen van een inspraakprocedure voor de ontwik-kelingslanden bij de bepaling van het EEG-landbouwbeleid; met de adviezen van de FAO moet ernstig rekening worden gehouden.

7.3.6. De milieu- en grondstoffenproblemen mogen niet op de ontwikkelingslanden worden afgewenteld.

7.4. Wereldgrondstoffenproblematiek

7.4.1. Een mondiale grondstoffenpolitiek zal tot stand moe-ten komen in samenhang met een wereldinkomenspolitiek, in het kader van een vernieuwde rol voor de UNCTAD, waar-bij de wereldontwikkelingsstrategie zal moeten worden her-zien.

7.4.2. Gevoelens van wantrouwen en onveiligheid, veroor-zaakt door grote kwetsbaarheid in de grondstoffenvoorzie-ning, zullen niet mogen leiden tot gevaarlijke internationale spanningen en desintegratie van de internationale samenle-ving; met name zal moeten worden vermeden dat de dorst van de rijke landen naar energie-grondstoffen en andere delfstoffen een instabiel stelsel van bilaterale "speciale be-trekkingen" tussen landen introduceert.

7.4.3. Binnen de EEG zal een energie-regime tot stand moeten komen waardoor voor de lidstaten veiligstelling van de grondstoffen in gelijke mate wordt gegarandeerd; dat houdt logischerwijze mede in dat bij energie- en grondstof-fengebrek het economisch nadeel gelijkelijk over de EEG-landen wordt verdeeld, door op elkaar afgestemde rantsoe-neringsmaatregelen, (her)distributieschema's en voorraad-politiek.

7.4.4. De EEG zal met de Verenigde Staten en Japan de enorme research en investeringsprojecten moeten delen die er op zijn gericht een veilige energievoorziening te verzeke-ren op een redelijk nivo.

7.4.5. Er moet een samenwerkingsbasis worden ontwikkeld tussen drie partijen:

a. De EEG tezamen met de Verenigde Staten en Japan;

b. de landen met een overschot aan grondstoffen (om te be-ginnen de olie-eksporterende landen);

c. de grondstofarme ontwikkelingslanden.

In dit kader wordt gestreefd naar de oprichting van een in-ternationaal ontwikkelingsfonds; dit fonds kan worden ge-voed uit betalingsbalans-overschotten van de industrielan-den en bepaalde grondstoffen-eksporterende landen (niet ge-bruikte deviezenreserves), ten behoeve van de financiering van de industriële en sociale ontwikkeling in grondstofarme ontwikkelingslanden.

7.5. Buitenlandse politiek en leefmilieu

7.5.1. Hoewel in principe verre de voorkeur moet worden gegeven aan aansluiting bij internationaal aanvaarde en gecontroleerde milieunormen zal Nederland in vele gevallen internationaal niet kunnen wachten op de totstandkoming van internationale afspraken op milieugebied.

7.5.2. In deze tussenperiode moet het buitenlands beleid er op zijn gericht, met name ten opzichte van onze EEG-partners, aanvaardbaar te maken dat ons land het concurrentienadeel van een meer vooruitstrevend milieubeleid tracht op te vangen door fiscale tegemoetkomingen aan de door strenge normen getroffen bedrijven, bijvoorbeeld in de vorm van investeringsaftrekregelingen.

Nederland moet ervoor waken dat er internationaal zodanige minimalistische milieuafspraken tot stand komen dat misschien wel het probleem van de concurrentievervalsing grotendeels wordt opgelost (door vaststelling van lage milieunormen), maar niet de veiligstelling van het natuurlijk leefmilieu. Het streven zal er op moeten zijn gericht artikel twee van het Verdrag van Rome een ruimere interpretatie te geven (de hierin genoemde doelstelling van een toeneming van de welvaart zal moeten worden geplaatst tegen de achtergrond van de hogere doelstelling van behoud van menselijk welzijn door instandhouding van natuurlijke leefomstandigheden, ekologisch evenwicht en dergelijke).

7.5.3. Nederland moet zich inspannen voor de opzet en uitvoering van een betrouwbaar en indringend internationaal milieu-voorlichtingsbeleid, dat laat zien wat de gevolgen zijn van de niet-naleving van suksessievelijk strenge en minder strenge milieunormen; controle via internationale organen met ruime opsporingsbevoegdheden en toereikende middelen verdient de voorkeur boven de nationale controle.

7.5.4. Bij de ontwikkeling van een internationaal milieurecht als resultante van internationaal overeen te komen produktnormen en produktienormen moet ervoor worden gewaakt dat de lasten van de te treffen milieumaatregelen niet worden afgewenteld op de ontwikkelingslanden; indien de ten opzichte van de ontwikkelingslanden even strenge normen zouden worden gehanteerd als in de rijke industriële landen, moeten compenserende maatregelen worden gevonden waardoor het ontwikkelingsproces niet wordt belemmerd.

7.6. Europese integratie

7.6.1. Nederland streeft krachtig naar uitbreiding en uitbouw van de Europese samenwerking maar niet als een doel in zichzelf. Noch de verhoging van de materiële levensstandaard noch het verlangen naar economische en politieke macht mag de centrale doelstelling zijn. Het eenheidsstreven moet ondergeschikt zijn aan de kwaliteit van het bestaan en zijn gericht op vrede en gerechtigheid in de wereld.

7.6.2. De voortgang van de Europese integratie mag niet ten koste gaan van de bevoegdheden van de nationale parlementen voorzover daar geen uitbreiding van de bevoegdheden van het Europese parlement tegenover zou staan. Hierbij wordt met name gedacht aan een direkt gekozen Europees Parlement met volledige wetgevende en budgettaire bevoegdheden en het recht van veto bij de benoeming van de leden van de Europese commissie. Tegelijk met en afhankelijk van de verwezenlijking hiervan vindt invoering plaats van meerderheidsbesluiten in de raad van ministers. Voorlopig moet de verkiezing van een Europees parlement nog plaatsvinden op nationaal nivo. Samenwerking tussen politieke partijen in Europa, vooruitlopend op de vorming van Europese partijen is noodzakelijk. Nederland moet een actief beleid voeren ter bevordering van bovenstaande doelstellingen.

Als instrumenten hiertoe worden aanbevolen in Nederland de instelling van een nationale commissie voor Europese integratie (naar analogie van de nationale commissie voor ontwikkelingssamenwerking) en in Europa een nieuwe taakstelling en bewerktuiging van onze ambassades gericht op het uitdragen van het Nederlandse standpunt. Ten aanzien van de Europese integratie in de lidstaten van de EEG.

7.7. Defensie

7.7.1. De Nederlandse bijdrage aan strijdkrachten in bondgenootschappelijk verband moet zoveel mogelijk zijn ingericht overeenkomstig de specifieke mogelijkheden van ons land. Onder andere moet daarbij rekening worden gehouden met onze zeer beperkte oefengelegenheden. Voortdurend

moet worden gewerkt aan specialisatie en taakverdeling binnen de aangegane bondgenootschappen.

7.7.2. Het defensie-apparaat moet zo doelmatig mogelijk zijn ingericht, hetgeen een vergaande integratie van diens-ten, een overkoepelend defensie-beleidsorgaan en een geïntegreerde militaire staf berekent. In financieel opzicht mag geen vaste verdeling van gelden tussen de krijgsmachtdelen plaatsvinden, omdat dit aanleiding geeft tot te veel zelfstandig optreden en uitgroeien van deze krijgsmachtdelen. Voorts zal steeds een werkzame verhouding tussen exploitatiekosten en investeringen moeten worden bereikt.

7.7.3. De voortgaande technologie en de daaraan verbonden hoge kosten nopen tot beperking van de eisen ten aanzien van de inrichting van de krijgsmacht. D'66 acht het onverantwoord om Nederlanders in noodgevallen te laten optreden met onvoldoende middelen en stelt daarom kwaliteit boven kwantiteit.

7.7.4. De doelstellingen en de technologie van de krijgsmacht leiden (naast een aantal andere argumenten) tot een voorkeur voor een vrijwilligerskrijgsmacht. Echter onder uitdrukkelijke voorwaarde dat wordt voldaan aan een aantal eisen, dat garanties oplevert tegen een staat-in-de-staat en tegen het gevaar van een staatsgreep. Zolang nog geen vrijwilligerskrijgsmacht is verwezenlijkt, moet de dienstplicht kort zijn en ook in andere opzichten een zo gering mogelijke belasting zijn voor de dienstplichtigen.

7.7.5. De krijgsmacht moet zijn aangepast aan de mentaliteit en de maatschappelijke omstandigheden van het volk. D'66 verzet zich met kracht tegen elke ontwikkeling, die zou gaan in de richting van een te specifieke militaire sfeer en leefwijze.

7.7.6. Teneinde tot een vermaatschappelijkte krijgsmacht te geraken, moeten zowel aan de basis als aan de top vele veranderingen plaatsvinden. Aan de basis moeten de wijze van omgang en de discipline zoveel mogelijk zijn aangepast aan de gangbare disciplines in het civiele leven. Het sanktietelsel (militair straf- en tuchtrecht) moet hierop voortdurend worden afgestemd. Het leefklimaat moet aansluiten bij het Nederlandse democratische stelsel, waarbij slechts functionele verhoudingen passend zijn, en geen overbodige afbakening van categorieën (mess-stelsel en dergelijke). Voorts moet een systeem van inspraak-regels worden opgebouwd dat overeenkomt met de in de civiele maatschappij geldende regels. Het Centraal Militair Georganiseerd Overleg moet een volledig functionerend modern systeem te zijn.

7.7.7. D'66 hecht veel belang aan een selectie en vorming van de militaire opleiding, die is gericht op een aansluiting bij hetgeen er in de maatschappij leeft. Daartoe moeten de beroepsopleidingen overeenstemming vertonen met de opleidingen in de burgersektor; minder gesloten internaatopleidingen en meer uitwisselingsmogelijkheden met niet-militaire functies.

7.7.8. De vermaatschappelijking van de krijgsmacht eist een voortdurende toetsing van de geldende regels aan de waarden van de veranderde samenleving. De uitwerking van deze toetsing moet worden neergelegd in korte-termijnplannen van D'66.

7.8. Wapenbeheersing en ontwapening

7.8.1. D'66 meent dat wij leven in een ondeelbare wereld, waarin moet worden gestreefd naar een militaire macht die uiteindelijk alleen bestaansgrond heeft als politiemacht van de Verenigde Naties. Nu al moet de hoogste prioriteit worden toegekend aan alle mogelijke vredesoperaties.

7.8.2. De werkelijkheid gebiedt te erkennen dat ondanks de VN toch nog veel tegenstellingen tussen verschillende landen aanleiding geven tot het uitbreken van gewapende conflicten. Hoewel Nederland streeft naar een toestand in de wereld en in Europa waarin de veiligheid niet meer berust op een volledig opgaan in één van de machtsblokken, zal vooralsnog niet kunnen worden voorkomen dat aandacht moet worden besteed aan het eigen veiligheidsaspect. In de huidige omstandigheden betekent dit, dat Nederland een bijdrage zal moeten leveren aan een veiligheidsinstrument (een krijgsmacht). De tijd is niet rijp voor volledige vervanging van de strijdkrachten door andere vormen van verdediging, zoals de sociale verdediging.

7.8.3. De doelstelling van een krijgsmacht waaraan Nederland een bijdrage levert, zal vooral moeten zijn gericht op oorlogsvoorkoming, het beheersen van crisis en het inperken van conflicten indien deze ondanks alle pogingen tot over-

leg toch nog mochten uitbreken. Elke medewerking aan een op agressie gerichte krijgsmacht wordt door D'66 afgewezen.

7.8.4. Nederland moet zich met gelijkgerichte landen inspannen om de rol van het kernwapen in de internationale politiek te verminderen.

7.8.5. Gestreefd moet worden naar de vorming van een gedenukleariseerde zone in Midden-Europa, in samenhang met een evenwicht in konventionele bewapening van NAVO en Warschau-Pact; op de grootmachten moet zoveel mogelijk druk worden uitgeoefend het aantal kernwapens drastisch te verminderen en verder is de totstandkoming van een verbod van alle kernproeven zonder de eis van verplichte plaatselijke inspecties en een verbod tot produktie van splijtbare materialen voor wapens geboden.

7.8.6. In de ontwapeningskommissie is Nederland actief bij de totstandkoming van een verdrag tot verbod van de produktie van chemische wapens; er moet een verbod komen op het gebruik van traangassen en herbiciden in gewapende conflicten, op ekologische oorlogsvoering en op het gebruik van napalm, fragmentatiebommen en dergelijke. Door beperking op strategische onderzeebootbestrijdingsmiddelen moet de wapenwedloop in de oceanen worden afgeremd.

7.9. Veiligheid in Europa

7.9.1. Nederland streeft naar het uiteindelijk opheffen van NAVO en Warschau-Pact in een Europees veiligheidsstelsel waarin procedures zijn ingebouwd voor politieke konsultatie en vreedzame beslechting van geschillen.

7.9.2. Teneinde deze doeleinden te bereiken bevordert Nederland de vorming van een permanent overlegorgaan in Europa (inklusief de Verenigde Staten en Canada) als uitvloeisel van de Europese Veiligheidskonferentie. De militaire konfrontatie in Europa moet wezenlijk worden vermindert door middel van wederzijdse troepenredukties, de vorming van een gedenukleariseerde zone, wederzijdse inspecties en andere vertrouwen bevorderende maatregelen. De vrije uitwisseling van personen en ideeën tussen Oost en West moet worden bevorderd.

7.9.3. Nederland en Europa zijn niet gebaat bij uittreden van Nederland uit de NAVO zolang dit de militaire en politieke situatie in Europa ernstig zou kunnen verstoren en de zojuist begonnen Oost-West-besprekingen in de waagschaal zou stellen. De NAVO moet zich tot strikt militair-politieke taken beperken, al moet men zich wel realiseren dat het Atlantisch bondgenootschap op militair gebied niet los kan worden gezien van de verhouding Europa-Amerika. Uitbreiding van de NAVO met niet-demokratische landen (Spanje) en uitbreiding van het verdragsgebied naar het Zuiden wordt afgewezen. Nederland moet samen met anderen sterke politieke en economische druk uitoefenen om democratische verhoudingen in Griekenland en Portugal te bevorderen. Nederland levert geen wapens aan deze landen en keert zich met name tegen alle wapenleveranties van NAVO-landen aan mede NAVO-landen die de mensenrecht schenden.

7.9.4. Nederland is tegen de vorming van een Westeuropese kernmacht en verzet zich tegen alle stappen die in de toekomst tot zo'n kernmacht kunnen leiden.

7.10. Het Midden-Oosten

7.10.1. Daar de verschillende partijen in het konflikt in het midden-oosten (Israël, Palestijnen, de arabische staten) elk voor zich rechten en aanspraken hebben, moet worden gestreefd naar een oplossing zonder een militaire overwinning door één van de partijen. De onderdanen van de verschillende staten moeten in de betrokken staten zonder enige vorm van diskriminatie worden bejegend en voor alle inwoners moeten gelijke burgerrechten en plichten gelden. Erkend moet worden dat de Palestijnen een natie vormen met alle daaraan te ontleen rechten, zoals het recht op zelfbeschikking en een eigen grondgebied.

De Palestijnse vluchtelingen moeten in principe het recht verkrijgen te kiezen uit kompensatie of terugkeer naar de vroegere woongebieden. Bij de realisering van een Palestijnse staat, waarbij onder meer met name kan worden gedacht aan de westelijke Jordanoever, moet ruim internationale hulp worden geboden. De arabische staten moeten Israël erkennen als soevereine staat van haar inwoners de jure. De uiteindelijk vast te stellen grenzen moeten het resultaat zijn van de onderhandelingen op basis van resolutie 242 van de Veiligheidsraad.

7.10.2. De taktiek van vergeldingsakties en terreurakties

moeten ten sterkste worden veroordeeld.

7.10.3. Israël moet tot het non-proliferatie-verdrag toetreden.

7.11. Suriname en de Nederlandse Antillen

7.11.1. Het koninkrijksstatuut is door de ontwikkelingen achterhaald en moet worden beëindigd; zowel Suriname als de Nederlandse Antillen moeten op zeer korte termijn volkenrechtelijke zelfstandigheid krijgen en de verplichtingen van Nederland jegens de beide gebieden moeten in verdragen worden vastgelegd.

7.11.2. De hulpverlening aan Suriname en de Nederlandse Antillen moet radikaal worden gewijzigd. In plaats van een gerichtheid op de economische infrastructuur, zal de nadruk moeten vallen op direkt produktieve activiteiten in landbouw en industrie. Meer aandacht zal moeten vallen op het welzijn van de arme bevolking. Tenslotte moet de hulp meer makro zijn geörienteerd dan projektmatig. Om deze doeleinden te bereiken moet zowel voor Suriname als de Nederlandse Antillen een makro-sociaal-economisch ontwikkelingsplan worden opgesteld, waarbij bijvoorbeeld ook het UNDP zou kunnen worden betrokken. Dit plan moet zijn gericht op het bereiken van economische onafhankelijkheid. In dit kader moet een einde worden gemaakt aan de dominerende positie van buitenlandse ondernemingen, voorzover deze autochtone beslissingen over de produktiestructuur en over de hoogte en de richting van de investeringen in de weg staan.

7.11.3. Alle hulp aan Suriname en de Nederlandse Antillen op sociaal en cultureel gebied zal gericht moeten zijn op het verkrijgen van een eigen identiteit en op het beëindigen van hun afhankelijkheidspositie ten opzichte van Nederland.

7.11.4. Alle hulp aan Suriname en de Nederlandse Antillen moet worden getoetst aan en in overeenstemming zijn met de doelstellingen die in het algemeen voor de door Nederland aanvaarde ontwikkelingsstrategie gelden.

Kongresstuk 9

GEWIJZIGDE PROCEDURE VAN KANDIDAATSTELLING VOOR DE EERSTE KAMER

De landelijke verkiezingskommissie ziet zich gedwongen de bestaande bepalingen van het huishoudelijk reglement op sommige punten te negeren. De kommissie heeft daarvoor twee argumenten.

In de eerste plaats loopt de procedure voor kandidaatstelling voor de Eerste Kamer parallel aan die voor kandidaatstelling voor provinciale staten. Dat levert allerlei organisatorische moeilijkheden op (financiën, mankracht en dergelijke). Dit, echter, is een bijkomend probleem.

Het tweede argument is van juridische aard. Het huidige reglement voor de Eerste Kamer is gelijk aan dat voor de Tweede Kamer en dat wreekt zich op het punt van voorverkiezingen. De voor de Tweede Kamer ingestelde "kieskringgroepen" lopen nergens parallel met de in de Kieswet voor de Eerste Kamer ingestelde kieskringgroepen. Voorbeeld: De provincie Utrecht behoort volgens het reglement tot de kieskringgroep IV (Utrecht, het zuiden van de provincie Noord-Holland en het noorden van de provincie Zuid-Holland. De provincie Utrecht behoort echter volgens de Kieswet tot de kiesgroep I (Noord-Brabant, Zeeland, Limburg en Utrecht).

De landelijke verkiezingskommissie zal daarom afzien van voorverkiezingen en de stemming in één ronde laten plaatsvinden, waarbij de algemene ledenvergadering van zaterdag 9 maart aanstaande zal fungeren als presentatievergadering. Verder verloopt de procedure volgens de hieronder vermelde regeling, die in de plaats komt van de artikelen 116 en 117 van het huishoudelijk reglement. Om de schijn van willekeur te vermijden vraagt de landelijke verkiezings-

ZIE VERDER VOLGENDE PAGINA

23 gesch. adv. X Adv.

kommissie bekrachtiging van de algemene ledenvergadering van de door haar ontworpen procedure.

1. Binnen vier weken na sluiting van de aanmeldingstermijn zendt de verkiezingskommissie aan alle leden en aanhangers, die op het tijdstip van sluiting van de aanmeldingstermijn aan hun verplichtingen hadden voldaan, een opgave van alle kandidaten in alfabetische volgorde, beginnend met een door lofing verkregen letter. Alle door de kandidaten verstrekte gegevens worden in deze opgave opgenomen, alsmede - indien de kandidaat dat wenst - een persoonlijke verklaring van ten hoogste driehonderd woorden. Bij deze opgave wordt tevens een stembiljet toegezonden, waarop ten hoogste tien kandidaten in volgorde van voorkeur kunnen worden vermeld.

2. Tijdens de algemene ledenvergadering van zaterdag 9 maart aanstaande worden de kandiderende personen in de gelegenheid gesteld hun kandidatuur te verdedigen of te laten verdedigen. Zittende Kamerleden zijn - behoudens overmacht - gehouden hun kandidatuur persoonlijk te verdedigen.

3. Het hoofdbestuur, regiobesturen en afdelingsbesturen, alsmede individuele leden van D'66, hebben het recht tijdens deze algemene ledenvergadering mondelinge stemad-

427
vies te geven na afloop van de presentatiefase. Wie een stemadvies wil uitbrengen moet zich voor aanvang van de algemene ledenvergadering aanmelden bij de kongresvoorzitters. De fungerend voorzitter van de algemene ledenvergadering distribueert de spreektijd.

4. Het staat een ieder vrij op eigen kosten schriftelijke verklaringen inzake voorkeur voor bepaalde kandidaten onder de leden en aanhangers te verspreiden. Het landelijk sekretariaat zal voor dit doel aan wie dat wenst het benodigde adressenmateriaal ter beschikking stellen respectievelijk tegen kostprijs voor geadresseerde enveloppen en dergelijke zorgdragen.

5. Bij het bepalen van de uitslag van de verkiezingen worden slechts die stembiljetten in aanmerking genomen, die op een door de landelijke verkiezingskommissie te bepalen tijdstip door de commissie zijn ontvangen. Dit tijdstip wordt duidelijk op de stembiljetten vermeld. Op basis van de tijdig ontvangen stembiljetten wordt een ranglijst van kandidaten opgemaakt, overeenkomstig de bepalingen van bijlage A of C van dit reglement.

6. Deze tijdelijk procedurewijziging verliest haar geldigheid op de dag van de eerstvolgende verkiezingen voor de Eerste Kamer der Staten-Generaal.

agnietenhof

tiel

Kongresstuk nummer:	Inhoud:	Staat op pagina:
1	Uitnodiging en agenda voor kongres	3
2	Konsept-reglement voor het kongres	4
3	Verslag van financiële commissie	2
4	Kandidaten gevraagd voor het dagelijks bestuur	2
5	De voorbereidingen van het kongres in Tiel	4
6	Kandidaten gevraagd voor de rapportagekommissie	3
7	Kandidaten gevraagd voor de geschillenkommissie	3
8	Rapport ter ondersteuning van de discussie over onze doelstellingen en uitgangspunten	5
9	Gewijzigde procedure van kandidaatstelling voor de Eerste Kamer	23